

บทที่ ๓

ฐานะของสตรีไทยในยุคปฏิรูประบบกฎหมายใหม่

พัฒนาการของสิทธิสตรีสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงทั้งในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมายที่ใช้อยู่ในยุคนั้นจึงล้าสมัยลงไปทุกขณะ นานาประเทศที่เข้ามาทำสนธิสัญญากับไทย ก็ไม่ยอมรับนับถือกฎหมายไทยว่า สมอบค้ำกฎหมายของอารยประเทศ เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้บรรดาเหล่าประเทศรักษาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไว้ในราชอาณาจักรไทย จึงจำเป็นต้องมีการชำระสะสางกฎหมายระบบกฎหมายใหม่อย่างเร่งด่วน เพื่อจะได้รับเอกราชทางการศาลกลับคืนมา

ก. การจัดทำประมวลกฎหมายลักษณะอาญา

การชำระกฎหมายทุกฉบับ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๐ เพื่อให้มีประมวลกฎหมายเป็นหมวดหมู่ ทั้งนี้ใช้หลักการระบบประมวลกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรป ซึ่งมีกฎหมายโรมันเป็นหลัก ศึกษาจากหลาย ๆ ชาติเทียบเคียงกัน แต่นำมาเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์ มีการกำหนดโทษที่คล้ายคลึงอารยประเทศ เพื่อความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งคณะกรรมการทำประมวลกฎหมายอาญา โดยศึกษาหลักกฎหมายตราสามดวง และคำพิพากษาของศาลไทย เทียบเคียงกับหลักกฎหมายต่างประเทศภาคพื้นยุโรปและสหรัฐอเมริกา เสร็จเรียบร้อยตราเป็นกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ เรียกว่า "กฎหมายลักษณะอาญา" หรือ "กฎหมาย ร.ศ. ๑๒๗" ซึ่งยกเลิกไปโดยประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน

ข. การประกาศเลิกทาส

กฎหมายสำคัญฉบับหนึ่งที่ตราขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือกฎหมายว่าด้วยการเลิกทาส เรียกว่า "พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย"

ร.ศ. ๑๒๔ ห้ามมิให้คนเกิดในรัชสมัยของพระองค์เป็นทาส และต่อมาก็มีพระราชบัญญัติลดหย่อนถอนวิธีทาสทั้งหมดทุกคนได้รับความเป็นไทยโดยสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งการเลิกทาสนี้มีผลให้ทาสทั้งหมดเป็นอิสระ มีฐานะในสังคมเท่าเทียมกับราษฎรสามัญสตรีก็จะไม่ถูกซื้อขาย หรือจำหน่ายเหมือนสินค้าอีกต่อไป

ค. การตราพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิสตรี

พระราชบัญญัติซึ่งตราขึ้นไว้บังคับเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิทธิสตรีในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แก่

๑. พระราชกำหนดลักษณะข่มขืนกลางประเวณี ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒)

มีความสำคัญดังนี้ ^๒ คือ

การกระทำชำเราหญิงนั้น "เพียงแต่ชายจกถึงทวารหญิง ก็ให้ถือว่าชำเราที่เกี่ยว"

ในมาตรา ๓ กำหนดว่า ชายใดทำชำเราด้วยหญิงในเหตุ ๔ ประการนี้ ถือว่าข่มขืนทำชำเราหญิง คือ ๑) ชื่นใจหญิง ๒) หญิงยินยอม ๓) หญิงยินยอมด้วยการขู่เชี้ยจะทำร้ายร่างกายและชีวิตหญิง หญิงมีความกลัวจึงยินยอม ๔) หญิงยินยอมก็ดี ถ้าไม่ยินยอมก็ดี แต่หญิงนั้นมีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ลงมา

โทษในการข่มขืนกระทำชำเรา ให้จำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปี ลงมา ปรับตั้งแต่ ๑๐๐๐ บาทลงมา ถ้ากระทำผิดซ้ำอีก ให้เพิ่มโทษเขียนตั้งแต่ ๒๐ ปีลงมา

การชำเร็จมรรค หรือชำเราสัตว์ ให้ลงโทษจำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปี ลงมา ถ้ากระทำผิดซ้ำอีก ให้เพิ่มโทษเขียน ๒๐ ปี ลงมาด้วย

การพยายามกระทำชำเรา มีโทษจำคุกตั้งแต่ ๕ ปี ลงมา และปรับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ ธานีทร ภัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองราชสมบัติครบ ๑๐๐ ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวบรวมจัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๑๑) หน้า ๑๘ - ๒๐.

๒ เสถียร ลายลักษณ์ กับคนอื่น (รวบรวม) ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๗ (พระนคร: โรงพิมพ์เคลิเมล์, ๒๔๗๕) หน้า ๘๔

๕๐๐ บาทลงมา ผู้สมรุกรวมคิด มีโทษจำคุกตั้งแต่ ๓ ปี ลงมา และปรับ ๓๐๐ บาทลงมา
พระราชกำหนดฉบับนี้ได้ปรับปรุงแก้ไขโทษฐานข่มขืนกระทำชำเราตาม
กฎหมายลักษณะฉ้อโกงเดิม คือเพิ่มโทษจำคุกขึ้นอีก แต่ได้ยกเลิกพระราชกำหนดฉบับนี้
เสีย หลังจากประกาศ "กฎหมายลักษณะอาญา" ตามมาตรา ๒๔๓ มีความว่า

ผู้ใดบังอาจใช้อำนาจข่มขืนกำลังกาย หรือข่มขืนวาจาขู่เข็ญ
กระทำชำเราซึ่งใจหญิง ซึ่งมีสิทธิรรมยาของมันเป็นเอง ท่าน
ว่าผู้นั้นข่มขืนกระทำชำเรา ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่ง
ขึ้นไปจนถึงสิบปี แล้วให้ปรับตั้งแต่ห้าสิบบาทขึ้นไปจนถึง
ห้าร้อยบาทด้วยอีกโทษหนึ่ง

ผู้ใดใช้ขู่บายหลอกลวงกระทำชำเราซึ่งใจหญิงซึ่งมีสิทธิรรมยา
ของมันเป็นเอง ท่านว่าผู้นั้นข่มขืนกระทำชำเรา มีความผิดต้อง
ระวางโทษคุกกันที่วามานั้น

ถ้าแลในการกระทำผิด เช่นว่ามาในมาตรานี้ หญิงที่ถูก
ข่มขืนกระทำชำเรานั้น มีปากเจ็บถึงสาหัส ท่านว่าผู้กระทำ
ผิดนั้นต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีขึ้นไปจนถึงสิบปี และ
ให้ปรับตั้งแต่ห้าสิบบาทขึ้นไปจนถึงพันบาทอีกโทษหนึ่ง

ถ้าแลหญิงนั้นถึงตาย ท่านว่าผู้ข่มขืนนั้นต้องระวางโทษ
จำคุกตั้งแต่สิบสองปีขึ้นไปจนถึงยี่สิบปี แลให้ปรับตั้งแต่ร้อย
บาทขึ้นไปจนถึงสองพันบาทอีกโทษหนึ่ง

นอกจากนี้กฎหมายลักษณะอาญายังกำหนดโทษการกระทำชำเราเด็กหญิง
ไว้ด้วย ตามมาตรา ๒๔๔ ความว่า "ผู้ใดกระทำชำเราด้วยเด็กหญิง อายุต่ำกว่า

สิบสองขวบ ถึงหญิงนั้นจะยินยอมก็ตาม ท่านว่าแม้มีความผิด ต้องระวางโทษจำคุก
ตั้งแต่สองปีขึ้นไปจนถึงสิบปี แต่ให้ปรับตั้งแต่ห้าสิบบาทขึ้นไปจนถึงห้าร้อยบาทอีก
โสดหนึ่ง”^๑

กฎหมายเหล่านี้เลิกใช้หลังจากประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา
ในปัจจุบัน โดยมีลักษณะเพื่อความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย

๒. ประกาศยกเลิกธรรมเนียมการคืนสินสอดของหมั้น ใน ร.ศ.
๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓) ทรงตราประกาศยกเลิกการคืนสินสอดของหมั้นแก่ชายในกรณี
หย่าร้าง ดังต่อไปนี้

ประกาศเรื่องสินสอดแก่ของหมั้นในระหว่างวิวาห์

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว... ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ทั่วแต่เดิมมา เมื่อวิวาห์
หมั้นจะหย่าจากกันก็ด้วยประการใดประการหนึ่ง ก็มีกฎหมาย
บังคับให้คืนสินสอดให้แก่ชายบ้างบางคราว ไม่ให้คืนบ้างบาง
คราว แต่ส่วนของหมั้น ฤาของหมั้นนั้นก็ไคว่วินิจฉัยไปว่าเป็นส่วน
สินสอดที่ชายได้ให้ไว้แก่ฝ่ายหญิงเป็นวางประจำ ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป
จำเพาะแต่ในเรื่องวิวาห์จะหย่ากันด้วยประการใด ๆ ก็คือ อย่า
ให้ฝ่ายหญิงต้องคืนสินสอดของหมั้น ฤาของหมั้นนั้นเลย หญิงจะมีบุตร
ก็ดี ไม่มีบุตรก็ดีให้เหมือนคู่เดียวกัน แมว่าบิดามารดา ญาติ
ปกครองฝ่ายหญิง จะไคว่ให้สินสอดของหมั้นคืนไว้แก่ชายหญิงนั้นแล้ว
ก็ให้นับว่าเป็นของรับไหว้ให้แก่หญิงชายนั้นแล^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘

^๒ เนติบัณฑิตยสภา, กฎหมายครอบครัว - มรดก เก่าและใหม่ (พระนคร:
โรงพิมพ์ไทยพิทยา, พ.ศ. ๒๕๐๘) หน้า ๖๘

ตามกฎหมายเก่า สิ้นสอคนหมาก หมายถึงทรัพย์สินที่ฝ่ายชายจัดนำมาให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองหญิงเป็นสินน้ำใจหรือรางวัลเป็นค่าเหนื่อยยากที่ได้เลี้ยงดูหญิงมาจนเติบโตใหญ่จนเป็นคู่สมรสของชายนั้นได้ ตามโวหารกฎหมายตราสามดวงในลักษณะัวเมีย บทที่ ๑๐๘ เรียกว่า "สินหัวบัวนาง"

"สิ้นสอ" เป็นเงินครมมากน้อยตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้อง

"ขันหมาก" เป็นภาชนะใส่ขนม ผลไม้ ซึ่งเป็นธรรมเนียม

โบราณ เมื่อญาติมิตรไปมาหาสู่กันจะมีของกินติดมือไปฝาก การสู่ขอหญิงสาวก็จะเริ่มต้นด้วยการไปทาบตามตอพ่อแม่หญิงก่อนพร้อมกับนำขันหมากไปถวาย ๓ ชั้น เรียกว่า "ขันหมากกล่าวถาม" เป็นการหยั่งเสียงพ่อแม่ฝ่ายหญิงว่าจะยกลูกสาวให้หรือไม่ จะเรียกร้องสิ่งใดบ้าง จะให้มาหมั้น มาแต่งงานใด เมื่อถึงวันหมั้นหรือวันแต่ง ฝ่ายชายก็จะจัด "ขันหมากหมั้น" ใส่ขนม ใส่ผลไม้ หวานขาว เหล้าไก่ บางทีก็มีเสื้อผ้านำให้พ่อแม่หญิงด้วย เวลาเกิดคดีขึ้น กฎหมายกำหนดจำนวนและราคาขันหมากเหล่านี้ไว้ด้วยตัวเป็นค่าปรับไหม คือ ขันหมากกล่าวถามมี ๑๑ ชั้น ชั้นละเฟื้อง ขันหมากหมั้นมี ๕๐ ชั้น ชั้นละสลึง รวม ๖๑ ชั้น เป็นเงินประมาณ ๑๓ บาท ๘๗ สตางค์ สำหรับปรับไหมหรือคืนให้แก่กัน

ประเพณีเกิมนี้ ใ้เปลี่ยนแปลงมา "ขันหมากหมั้น" อาจเปลี่ยนเป็น "ของหมั้น" หรือ "ทองหมั้น" แล้วแต่ฝ่ายชายหญิงจะมีสัญญาตกลงกันในเวลาสู่ขอ บางทีบิดามารดาหรือผู้ปกครองหญิงก็เอา "สิ้นสอ" "ของหมั้น" นั้นไว้เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวเอง ทำให้ใ้แก่หญิงไม่ เมื่อเวลาหญิงชายจะหย่าขาดจากกัน ฝ่ายหญิงก็ไม่สามารถคืนสิ้นสอทองหมั้นให้แก่ชายได้ จะบังคับให้หญิงนั้นคืนก็ไม่ค่อยช่วยท่านองคคองธรรม อนึ่ง ในเมื่อสิ้นสอเป็นเงินรางวัลที่ฝ่ายชายจัดหามาให้บิดามารดาหญิงเป็นค่าเลี้ยงดู ก็ควรจะเป็นสิทธิ์ขาดของฝ่ายหญิงไป ไม่ควรที่ชายจะเรียกคืนเมื่อหย่าขาดจากกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นความเป็นธรรม เช่นนี้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระราชกำหนดคั่งกล่าวข้างต้น นับว่าเป็นการรักษาสิทธิของสตรีอีกประการหนึ่ง

๓. พระราชบัญญัติลักษณะ มรดก ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ แก่ไขกฏหมายมรดก ซึ่งทรงเห็นว่ากฏหมายมรดกเดิม ไม่ค่อยมีแบบแผนและไม่เป็นธรรม ตัดสินคดียุ่งยาก ถึงพระราชปรารภว่า

กฏหมายลักษณะมรดกที่ใช้อยู่ขณะนี้ เป็นกฏหมายเก่าโบราณ ราชประเพณีใช้สืบมา บัดนี้บ้านเมืองเจริญขึ้น กฏหมายนั้นไม่ตรงตามสมัย หากควรแก้กาะเทศะไม่ เรื่องมรดกเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งนับเนื่องในทรัพย์สินสมบัติของปวงชน จะไต่แบ่งปันอย่างยุติธรรม ทั่วไป...

ใจความสำคัญในพระราชบัญญัติลักษณะมรดกที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีมี ดังนี้

๓.๑ เมื่อสามีตาย ก่อนแบ่งมรดกต้องคืนสินเดิมให้ภรรยา

(มาตรา ๑๑)

๓.๒ ชายสามีที่มีภรรยา ให้แบ่งมรดกเป็น ๓ ภาค คือ ภาคภรรยา ๑ ภาค และภาคญาติ ๒ ภาค (มาตรา ๑๔)

๓.๓ ถ้ามีภรรยาคนเดียว ให้รับมรดกภาคภรรยาทั้งหมด ถ้ามีหลายคน ในภาคภรรยาแบ่งให้ภรรยาหลวง ๒ ส่วน ภรรยาอื่น ๑ ส่วน หากภรรยาจะมีบุตรหรือไม่ก็ให้ลูกพันเป็นไท แต่ไม่ไต่มรดก (มาตรา ๑๕ - ๑๖)

ตามกฏหมายเดิม แบ่งมรดกให้ภรรยาอันสุดข้อมีขึ้นหมาก บิดามารดา ยกให้ หรือ ภรรยาหลวง ๓ ส่วน และให้บุตรภรรยา ๒ ส่วน พระราชบัญญัติลักษณะมรดก ร.ศ. ๑๑๗ ให้บุตรภรรยาไต่มรดกเพียงครึ่งหนึ่งของภรรยาหลวง นับว่าเป็นการเพิ่มสิทธิของภรรยาหลวงมากขึ้น ซึ่งจะค่อย ๆ โนมเอียงไปสู่ระบบผัวเดียวเมียเดียว

๑ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ ๕ ย. ๒/๖ เรื่อง "พระราชบัญญัติลักษณะมรดก"

๒ ราชบุรีทิเรกฤทธิ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง, "กฏหมายลักษณะมรดก บทที่ ๕" กฏหมาย เล่ม ๑ หน้า ๒๑๓

นอกจากนี้กฎหมายเดิม ยังกำหนดว่า ทาสภรรยาที่มีบุตรเท่านั้น จึงจะเป็นอิสระภาพ พระราชบัญญัติให้แก่ไขว้า จะมีบุตรหรือไม่ก็มีอิสระทันที เมื่อสามีตาย เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายเลิกทาสในสมัยนั้น

๓.๔ ถ้าผู้ตายไม่มีญาติ ให้ยกมรดกภาคญาติให้กับภรรยา (มาตรา ๒๕)

๓.๕ ถ้าเอกรภรรยาอยู่กินด้วยกันกับสามี ตั้งแต่ ๓ ปีขึ้นไป สามีถึงแก่กรรมลง ให้แบ่งสินสมรสให้แก่ภรรยาด้วย โดยแบ่งสินสมรสเป็น ๓ ส่วน ให้เอกรภรรยา ๑ ส่วนอีก ๒ ส่วนจึงแบ่งกันเป็นมรดกของผู้ตาย (มาตรา ๑๗)

บทบัญญัตินี้ เป็นการเพิ่มสิทธิของภรรยาหลวงขึ้นเช่นเดียวกัน

ง. บทบาทสตรีในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โลกส่งเสริมสถานภาพสตรีเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากช่วงเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินี ขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงมีอำนาจเต็มในการบริหารราชการแผ่นดิน นับว่าเป็นผู้สำเร็จราชการคนแรกที่เป็นหญิง ซึ่งก้าวเข้ามามีบทบาทเท่าเทียมกับชาย ทรงปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยพระปรีชาสามารถ และทรงรับผิดชอบอย่างดียิ่ง

การขึ้นมาเป็นผู้สำเร็จราชการของสมเด็จพระบรมราชินีนั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกของสตรีในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ดังมีข้อความตอนหนึ่งจากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน ซึ่งถือว่าเป็นนวนิยายที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาจนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กล่าวไว้ว่า

^๑ "กฎหมายลักษณะมรดก บทที่ ๗" เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔

ชาวที่ว่าในการเสด็จยุโรปคราวนี้ ไคร่ตรงตั้งสมเด็จที่บน
 เป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ สำเร็จราชการแทนพระองค์
 มีสิทธิมีอำนาจเหมือนพระเจ้าอยู่หัวในขณะที่เสด็จอยู่ในพระนคร
 ... ทำให้พลอยงง ๆ อยู่มาก... พลอยเคยได้รับการอบรมมา
 มาแต่เล็กว่า ผู้ชายนั้นมีอำนาจสิทธิขาดเหนือคน เมื่อเป็น
 เด็กก็อยู่ในโอวาทพ่อ มีเรือนก็อยู่ในโอวาทแม่ ชีวิตนี้ชีวิตก็
 ก็สุดแต่ชาย ไม่มีวันจะมีอำนาจบังคับบัญชาใครได้ นอกจาก
 บังคับบัญชาตนเองอย่างทีในวังนี้ นอกจากตำแหน่งท้าวนาง
 เถ่าแก่นายวัง ก็ไม่เคยปรากฏว่ามีผู้หญิงไปรับราชการ
 เหมือนที่ไหน ความรู้สึกแต่เดิมจึงมีอยู่ว่า โลกนี้เป็นโลก
 ของผู้ชาย ผู้หญิงเป็นคนอาศัย และในฐานะคนอาศัยจึงต้อง
 นมนอบเชื่อฟังเจ้าของบ้านตลอดไป...

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เช่น สตรีเป็นช่าง
 ถ่ายรูป ซึ่งนับว่าก้าวหน้ามากในสมัยนั้น

บทบาทที่สำคัญของสตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือ
 การเริ่มงานสังคมสงเคราะห์เป็นครั้งแรก หลังจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง
 สภากาชาดสยามขึ้น สภากาชาดสยามกลายมาเป็นสภากาชาดไทยในปัจจุบัน เพื่อช่วย
 เหลืออาหารที่ได้รับบริจาคจากสงครามเมื่อเกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส จนเกิดการต่อสู้กัน
 ขึ้นบริเวณชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขง สตรีไทยได้มีบทบาทในด้านการรักษาพยาบาลทหารที่
 เจ็บป่วย และคอยช่วยเหลืออยู่แนวหลัง

๑. เทียนวรรณ นักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี

สำหรับราษฎรสามัญที่เป็นนักต่อสู้เพื่อปฏิรูปสังคมในสมัยนั้นคือเทียนวรรณ^๒ เขา

^๑ กิจกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว., สี่แผ่นดิน (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๔)
 หน้า ๒๑๔ - ๒๑๕

^๒ สงบ สุริยินทร์, เทียนวรรณ (พระนคร: รวมสาส์นการพิมพ์, ๒๕๑๐)

เสนอความคิดให้ประชาชนมีส่วนในการปกครองประเทศ ให้จัดตั้ง ปาติเมนต์ (สภาผู้แทนราษฎร) ให้พัฒนาการศึกษา ให้หว่านราษฎรไถ่กู้หนี้เสียให้กัน ให้จัดตั้งศาลสถิตยยุติธรรม ฯลฯ

เทียนวรรณ^๑ เป็นบุรุษคนแรกที่ถูกขึ้นคอสูเพื่อสิทธิสตรี เรียกร้องความเสมอภาคของมนุษย์ เช่น เสนอให้ออกกฎหมายให้ขมิ้นกรรยาไถ่เพียงคนเดียว และให้ตั้งโรงเรียนสำหรับส่งเสริมความรู้สตรี "เราต้องการที่สุด ให้แม่หญิงทุกคนรู้วิชา และมีความดีเท่าบุรุษทั้งหลาย"^๒

ถ้าประเทศสยามเรา รัฐบาลตั้งใจประคับประคองผู้หญิงให้รุ่งเรืองเรื่องควยวิชาความรู้ขึ้น จนผู้หญิงมีความรู้เท่าบุรุษไถ่ พวกผู้หญิงไพร่พลเมืองและหญิงผู้ที่มีตระกูลก็จะพากันเปลี่ยนสมองไปตาม ๆ กัน ทั่วทั้งประเทศ แม้ไม่ทั่วก็คงมากคน^๓

เทียนวรรณเห็นว่า การให้หญิงมีการศึกษาย่อมเป็นผลดีแก่ชาย ในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เพราะหญิงที่มีความรู้นอกจากจะช่วยอบรมลูกหลานให้เป็นคนดี ซึ่งจะเป็นกำลังอันสำคัญของบ้านเมืองแล้ว ยังช่วยส่งเสริม การประกอบอาชีพของสามีให้รุ่งเรืองด้วย เทียนวรรณ กล่าวไว้ในหนังสือ "บำรุงนารี" เล่ม ๑ ว่า

^๑ เทียนวรรณ (ท.ว.ส. วัดฉนวน) พ.ศ. ๒๓๘๕ - ๒๔๕๘) เป็นผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ในต่างประเทศเป็นเวลานาน เป็นนักหนังสือพิมพ์ เป็นที่ปรึกษาของหนังสือพิมพ์ สยามออฟเซอริเวอร์ ใน พ.ศ. ๒๔๔๖ และพิมพ์หนังสือออกจำหน่ายเอง เช่น ตูลกุลวิภาคพจนกิจ (๒๔๔๖ - ๒๔๔๘) ศิริพจนภาค (๒๔๔๘ - ๒๔๕๑)

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐/๘

^๓ สุนทร ณ รัชนี, ชีวิตไทยหลายรส (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๐๘)

ถ้าประเทศใดมีผู้หนึ่งทรงคุณวิद्याหนังสือแลภาษาต่าง ๆ
 แลรู้วิชาเลข แลตำราโหราศาสตร์ชุก และรู้คัมภีร์แพทย์
 แลราชศาสตร์ ธรรมศาสตร์ แลรู้การช่างอาทิเต็กร่าง ๆ
 หรือหัตถกิจใดสลอยแหว่ประเทศนั้น อาจจะมีกำลังแลอำนาจ
 บ้านเมืองก็มักจะเจริญเสียโดยมาก ย่อมดีกว่าประเทศ
 บ้านเมืองที่เต็มไปด้วยผู้หนึ่งที่โง่เขลาเกียจคร้าน ๑

เห็นบรรณไม่เห็นค่ายกับระบบการมีภรรยาหลายคน เขากล่าวโจมตีว่า

การมีเมียมาก ส่อให้เห็นความฉิบหายแห่งโสหุ้ย และก่อการ
 แสงหาทรัพย์ผิด ๆ ถูก ๆ เพราะเหตุว่าเมียงามรู้จัก
 ประณิมิตีพอใจสามี และอาจทำให้สามีแปรปรวนไปจากความ
 ตั้งใจได้เป็นแน่แท้ และทั้งจะก่อการวิวาทในระหว่าง
 เมียเดิมและเมียใหม่ด้วย จำเป็นสามีต้องจัดการให้พอเพียง
 กรันหาทางสุจริตไม่พอเพียงผลน้อย ไม่พอแก่ความต้องการ
 จึงต้องพลิกแพลงหาในทางไม่ชอบธรรม จึงเป็นผลเหตุมิให้
 ตั้งอยู่ในความยุติธรรมได้... มีเมียคนเดียวก็ ไม่มีห่วงมาก
 โสหุยน้อย ๒

อนึ่ง เมื่อเราโตแล้ว ภูความก็ยังไคยีนอยมอย ๆ ถ้าเจ้า
 นายพอพระทัยบุตรและนัคคาของผู้ใด แม้นบิคาราคาและน
 ปกครองเต็กร จะไม่เต็มใจถวาย ท่านก็นิคราเอาโดยกำลัง
 ของท่านได้ บิคาราคาก็ไม่รู้ที่จะไปฟ้องเอาแก่ใครได้ ๓

๑ สงบ สุริยพันธ์, เรื่องเดิม. หน้า ๒๔/๕

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖/๑๕

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑/๕

แม้ว่าความเห็นเรื่องระบบการมีภรรยาหลายคนของ เทียนวรรณจะมุ่ง เพื่อผลประโยชน์
ของสังคมเป็นส่วนรวม หรือของผู้ชายมากกว่า แต่ก็เป็นคนแก่หญิงอย่างมาก

เทียนวรรณเสนอโครงการ ๓๔ ข้อ ให้รัฐบาลปรับปรุงประเทศชาติ มีส่วนที่เกี่ยว
ข้องกับสตรี คือ

ข้อเสนอนี้ ๒ จะให้มีกฎหมายให้ชายมีภรรยาคนเดียว ประสงค์จะตัดโทษในการ
ไม่มีประโยชน์แก่ราชการให้หมดลง

ข้อเสนอนี้ ๒๔ จะตั้งโรงเรียนฝึกสอนนารี ให้รอบรู้สรรพวิทยา ให้เหมือนที่
ยุโรปเรียนรู้ และให้รอบรู้ในการ ปฏิบัติการเรือน สามี และ เลี้ยงลูก

ข้อเสนอนี้ ๓๔ ให้มีกฎหมายสำหรับบำรุงทหารบกและทหารเรือ คือ ถ้าแม่หญิง
คนใดเป็นภรรยาทหาร ถ้ามีครรภ์ตั้งแต่ ๓ เดือนขึ้นไป จะให้เบี้ยเลี้ยงครรภ์ เดือนละ ๑ บาท
ถ้าคลอดแล้วเป็นหญิง ให้ ๕ สลึง เป็นชายให้ ๒ บาท กว่าเด็กจะได้ ๑๐ ขวบ อายุถึง
๑๐ ขวบแล้ว จะให้เขาฝึกหัดเป็นทหารในโรงเรียนทหาร ถ้าเป็นหญิงก็จะให้ฝึกหัดวิชา
เย็บปักถักร้อยกรอง เป็นต้น ถ้าอายุ ๑๐ ขวบ จะได้เบี้ยเลี้ยงส่วนตัวตามวิชาต่างหาก
เมื่ออายุ ๑๕ ปี แล้ว ไม่รับราชการก็ไม่ได้รับเงินเดือน รับราชการก็ได้รับเงินเดือนตาม
วุฒิแห่งตน

จะเห็นว่าเทียนวรรณพยายามเสนอให้ฐานะของสตรีขึ้นมาโดยการชี้ให้เห็นความ
สำคัญของสตรี แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ข้อเสนอของเขาไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรในสมัย
นั้น เนื่องจากไม่ปรากฏว่าได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อส่งเสริมฐานะสตรีตามความคิดเห็นนั้น
แก่ประการใด

พัฒนาการของสิทธิสตรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นยุคที่มีการวางรากฐาน
ระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยอย่างแท้จริง เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษา

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕/๑๕

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖/๕

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖/๖

มาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็นแม่บทของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และได้ทรงพบเห็นอารยะประเทศในภาคพื้นยุโรปตลอดจนประเทศไทย อาทิ จีนและญี่ปุ่น เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ จึงมีพระราชดำริที่จะปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้กับประชาชนชาวไทย เพื่อเป็นพื้นฐานในการจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง

ก. การส่งเสริมการศึกษา

พระราชกรณียกิจเบื้องต้นที่สำคัญยิ่ง คือ ทรงสนับสนุนการศึกษาให้ชายหญิงมีโอกาสได้เรียนหนังสือเท่าเทียมกัน ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ให้เด็กอายุตั้งแต่ ๗ - ๑๔ ปี เข้าเรียนในโรงเรียน สร้างโรงเรียนเพื่อพรการศึกษาออกไปทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ เพื่อให้การศึกษาแก่ชายหญิงในชั้นอุดมศึกษา

การเปิดโอกาสให้หญิงและชายมีการศึกษาเท่าเทียมกัน นับว่าเป็นการปลดปล่อยสตรีจากการที่มีภาระหน้าที่เพียง เป็นแม่บ้านเลี้ยงดูบุตรและสามี สตรีเริ่มมีบทบาทสำคัญในการประกอบวิชาชีพต่าง ๆ ในระยะต่อมา เช่น สามารถเป็นครู พยาบาล และ แพทย์ เป็นต้น

ข. แนวพระราชดำริเกี่ยวกับฐานะของสตรีไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญในการส่งเสริมสถานภาพของสตรีเป็นอย่างมาก ทรงเห็นว่าสังคมที่เจริญรุ่งเรืองนั้น หญิงและชายควรมีสติเท่าเทียมกัน ทรงเป็นผู้นำในการเรียกร้องในการแก้ไขความเชื่อและประเพณีเก่า ๆ ที่เป็นสาเหตุให้หญิงค้อยกว่าชาย ดังจะเห็นได้จากแนวพระราชประสงค์อย่างชัดเจนในบทความพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ที่ทรงอธิบายไว้อย่างเด่นชัดมาก คือ บทความเรื่อง "เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือ สภาพแห่งสตรี" มีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

ในบรรดาคณป้าเถื่อนทั้งหลายจะประพอกติค้อหญิงเหมือนเสีคว์ ซากก็ตายชายก็ขาด

ใช้ให้ทำการงานทุกอย่าง

ในชั้นที่เจริญขึ้นมา ชายก็เป็นผู้มีบุญดีกฏหมายแบบธรรมนิยมประเพณีขึ้นเพื่อความสะดวกของคน ทำให้สตรีเสียเปรียบทุกประการ เช่น การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน หญิงมีสามีไม่สามารถจะครอบครองสมบัติของตนเองได้ ต้องให้สามีปกครองแทน ลักษณะการหย่าร้าง กฎหมายอังกฤษใหม่สามีหรือภรรยาคนเดียว แต่การจะหย่าชายอาจฟ้องหย่า เมื่อภรรยาคบชู้ ส่วนหญิงจะฟ้องหย่าได้ต้องมีหลักฐานว่าสามีมีภรรยาใหม่ ทอดทิ้งเป็นปี ๆ หรือข่มเหงทารุณอย่างหยามช้ำ สำหรับกฎหมายไทยอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้หลายคน ถ้าหญิงคบชู้ชายฟ้องหย่าได้ ทั้งริบทรัพย์สินทั้งหมดด้วย

ในชนบทส่วนมากจะมีผิวเขียวเมื่อยเขียว วางตัวเป็นคู่คิดเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเป็นนาย ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กัน ทรัพย์สินที่หามาได้ถือว่าเป็นทรัพย์สินร่วมกัน มีลักษณะ "ศิริไลช" กว่าในกรุง

การยอมให้หญิงใดมีความเสมอภาคกับชาย เป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งแห่งความรุ่งเรือง เช่น ในหมู่ชนชาติอริยกะ ซึ่งครอบครองชมพูทวีปสมัยโบราณ มีความเจริญอย่างสูงนั้น นิสัยธรรมของเขาได้ให้ความเสมอภาคแก่สตรีเต็มที่ ดังปรากฏในคัมภีร์ไตรเพท และ พระมานวธรรมศาสตร์ ซึ่งมีบัญญัติไว้ชัดเจนว่า ภรรยาที่มีความเสมอหน้ากับสามีทุกสถาน ทั้งในการปกครอง ครอบครอง เลหะสถาน และทรัพย์สินสมบัติ ตลอดจนการทำพิธีบูชาัญ แต่ต่อมาอินเดียตกอยู่ในมือชาติดำกว่า เช่น อิสลาม จึงนำเอาประเพณีที่มีเมียมากเข้าไป เกิดมีการกดขี่กักขังหญิงกันสตรีขึ้น เพราะชายมีภรรยาหลายคนยอมไม่สามารถผูกพันหญิงไว้ด้วยความเสนหาอย่างเดียว จึงต้องบัญญัติประเพณีกักขังไว้ด้วยอำนาจซึ่งชายเป็นผู้ออกกฏหมาย จึงบัญญัติเพือนลประโยชน์ของตน ล้วนแล้วแต่แสดงความเห็นแก่ตัวของชาย โดยไม่คำนึงถึงความลำบากของหญิงเลย เช่น ในจีน มีประเพณีมัดเท้าหญิง เพื่อตักทอนทางไม่ให้หญิงเดินสะดวก หนักไถ่อย่าง ๆ หญิงแขกต้องใส่ผ้าคลุมหน้า กุเพื่อกันมิให้ชายภายนอกเห็น ซึ่งในเวลาอากาศร้อนจะทรมานมาก การที่ชายเป็นผู้สอนศาสนาที่มีโอกาสสร้างแก่หญิง เช่น ในอินเดียถือว่า หญิงที่เข้ากองไฟตายตามสามีเป็นหญิงประเสริฐและไค้ขึ้นสวรรค์ นับเป็นความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง

แต่มีความจริงอย่างหนึ่งว่า หญิงเองเคร่งครัดประเพณียิ่งกว่าชาย ถ้าใครประพฤติผิดผิดจะถูกหญิงคว่ำก้นนินทาติเตียน มากกว่าชาย ทั้งนี้สันนิษฐานว่า หญิงรู้สึกว่าเป็นต้องอาศัยชายเป็นผู้อุปถัมภ์ อารักขา จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกใจผู้เลี้ยงคุณ อีกประการหนึ่ง ความลำบากนั้นเป็นประเพณีมาหลายชั่วคน จนลืมนึกถึงเหตุผลและกลายเป็นสิ่งจำเป็นไปแล้ว

สภาพของหญิงไทย ยังถูกกดขี่อยู่มาก เช่น การถูกบังคับไม่ให้ไว้ผมยาว (เมื่อมีสามีแล้ว) โดยอ้างว่าไม่เรียบร้อยและต้องกินหมากจนฟันดำ ซึ่งชายบางคนถึงว่าการตัดผมสั้นและฟันดำ เป็นเครื่องแสดงความสุภาพของหญิง หญิงถูกกีดกันไม่ให้ร่วมสมาคมกับชายอย่างสมบูรณ์ คือ ยังมีการติเตียนนินทาหญิงที่คล่องแคล่วงานสมาคมกับชาย อ้างว่าถ้าให้หญิงเป็นอิสระเกินไป จะเสียคน

การจะแก้ไขให้สภาพของสตรีดีขึ้นต้องแก้ไขทั้งประเพณีและกฎหมายแผนดิน ถ้าตรามิโคชายได้หญิงง่าย ๆ และทิ้งง่ายแล้ว หญิงก็มีโอกาสเสมอหน้ากับชายได้ยาก ชายมักเลี้ยงภรรยาไว้หลายคน พอเมื่อคนเก่าก็หาเหตุหย่า ทำให้หญิงเดือดร้อนมาก เพราะหญิงหาสามีใหม่ยากกว่าชายหาภรรยาใหม่

จากแนวพระราชดำรินี้ แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยอมรับและเห็นใจหญิงอย่างมากว่ามีฐานะด้อยกว่าชาย ใน ๓ สถาน ที่สำคัญ คือ

๑. การไม่มีสิทธิในทรัพย์สิน เมื่อแต่งงานแล้ว แม้ทรัพย์สินของตนเองก็ไม่อาจครอบครองจัดการได้

๒. ด้านกฎหมาย เปิดโอกาสให้ชายมีสิทธิมากกว่าหญิง เช่น มี ภรรยาได้หลายคน แต่หากหญิงคุมชูชายฟ้องหย่าได้ แม้จะกล่าวกันว่า ชายที่มีภรรยาหลายคนเพราะฐานะร่ำรวยพอจะเลี้ยงภรรยาได้ แต่โดยธรรมชาติของหญิงทั่วไป ย่อมจะรักและหวงแหนสามีของตนจนมีคำพังเพยว่า "เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียตัวให้ใคร" สภาพที่สามีมีภรรยาหลายคนจึงทำให้หญิงขมขื่นมาก

๓. ด้านขนบประเพณี ยังกีดกันไม่ให้หญิงก้าวขึ้นมาทัดเทียมชายในสังคม เช่น หญิงที่ถือครองอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน จะทำตัวคล่องแคล่วกับการงานนอกบ้าน ก็ถูกมองว่าไม่เป็นกุลสตรีที่ดี เป็นต้น

พระราชดำริที่ส่งเสริมให้ชายมีภรรยาไคคนเดียวนั้น ปรากฏในพระราชนิพนธ์ เรื่อง "หัวใจชายหนุ่ม" ^๑ ตอนหนึ่ง ว่า

มีผู้พูดกันอยู่หลายคนว่า ถึงเวลาแล้วที่ไทยควรใช้ธรรมเนียม มีเมียคนเดียว แต่ก็ไม่มีใครเต็มใจจะเป็นผู้ริเริ่มธรรมเนียม นี้โดยเคร่งครัดเลย แม้ผู้ไปเรียนยุโรปกลับมาก็มีเมีย มาก ๆ เหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะหวังความเปลี่ยนแปลงจากคน พวกที่เรียกว่า "หัวนอก" อย่างไม่ได้ ใครมีเมียคนเดียว ออกจะถูกหาว่าเป็นคนโง่ควายซ้ำ การมีเมียหลาย ๆ คนไม่ ทำให้ต้องรับความเสื่อมเสียอย่างไรเลย ฉะนั้นจะมีที่หวังอยู่ ก็แต่ที่ตัวผู้หญิงเองเท่านั้น ถ้าเมื่อไรผู้หญิงไทยดี ๆ พร้อม ใจกันตั้งกติกาย่อมเป็นเมียคนที่เลี้ยงดูหญิงไว้อย่างเลี้ยงไก่ เป็นฝูง ๆ เท่านั้นแหละ พวกชายพวกนี้มากในกามจึงจะ ต้องกลับความคิด และเปลี่ยนความประพฤติ

และพระราชนิพนธ์บทความเรื่อง "การค้าหญิงสาว" ^๒ ทรงกล่าวถึงสภาพการ เป็นเมียลับหรืออนุภรรยาว่า หญิงถูกกดขี่และน่าขมขื่นเพียงใด ถึงแม้มีความตอนหนึ่งว่า สภาพการตกเป็นเมียลับนั้น เท่ากับถูกซื้อด้วยเงิน เมื่อชายเบื่อแล้วก็ขับไล่ใส่ส่ง หญิง เหล่านี้ไม่มีทางทำอะไรได้ เพราะชายมีไคทำนอกเหนือกฎหมาย จะฟ้องในฐานหลอกลวง รวมประเวณีก็ไม่ได้ เพราะบิดามารดาอมตกลงยกให้แล้ว หรือตัวเองไคอยู่กับชายมา ด้วยความเต็มใจ ส่วนการเลิกหย่าก็ไม่ผิดกฎหมาย ตกหญิงมีกรรมเพราะ "กฎหมาย ผู้ชายทำ" หญิงพวกนี้เมื่อถูกขายสลัดทิ้งก็มักจะถูกเป็นของชายอื่น และในที่สุดก็กลายเป็น

^๑ รามจิตติ (นามแฝง), "หัวใจชายหนุ่ม" รวบรวมจากหนังสือพิมพ์สุคติสมิต

หน้า ๔๖ - ๔๗

^๒ ไสว วัฒนเศรษฐ์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๕๗ - ๔๖๐

โสภณ คนที่นำท้าวหนี่คือ พวกแม่สื่อชักนำหญิงสาวไปขาย ควรลงโทษหนัก และสั่งสอน บิคา มารดาให้เห็นความอัปยศในการขายลูกสาว

ในพระราชดำริดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะการให้ชายมีภรรยาคนเดียวนั้น น่าจะมีอยู่ในระยะแรกขึ้นเสวยราชย์ ซึ่งเพิ่งเสด็จกลับจากการศึกษาในต่างประเทศใหม่ๆ แต่ต่อมาก็เริ่มเปลี่ยนไป ดังจะเห็นได้จากหลักฐานดังต่อไปนี้

ประการแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนพระชายา หลายพระองค์ คือ เคิมทรงมั่นกับพระองค์เจ้าวัลลภาเทวี ยังไม่ทันสมรสก็เลิกร่างกัน ต่อมาก็สถาปนา พระนางเชอลักษณ์มีลาวัลย์เป็นชายา แต่ไม่มีโอรสจึงต้องแยกกันอยู่อีก ต่อ มาทรงตั้งคุณเป็รื่อง สุจริตกุล เป็นพระสุจริตสุภา และ คุณ ประไพ สุจริตกุล เป็น พระอินราณี และสถาปนาขึ้นเป็นพระวรวงศ์เธอ พระอินทรศักดิ์ศรีฯ ในที่สุดทรงยกย่อง เป็นสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิ์ศรีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจอม สุวัฒนา ขึ้นเป็นพระนางเจ้าสุวัฒนาพระวรราชเทวี ซึ่งต่อมาพระธิดา คือ เจ้าฟ้าหญิง เพชรรัตนราชสุภา

สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงความคิดที่จะมีพระชายาองค์เดียวก็คือ ทรงพระกังวลอยากได้โอรสไว้สืบราชสมบัติ ซึ่งก็นำเห็นพระทัยมากเพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์

ประการที่สอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ออกกฤษฎีกาเทียบবাদว่าควยการสืบราชสันตติวงศ์ ในพ.ศ. ๒๔๖๗ โดยกำหนดเอาการ สืบสายตรง คือโอรสของรัชทายาทจะได้อสืบราชสมบัติก่อนสมเด็จพะเจ้าน้องยาเธอ และ ในกฎนี้ไ้คงชัดอย่างแนวแน่ว่าสตรียังไม่มีสิทธิในราชบัลลังค์ ดังมาตรา ๑๓ ว่า

ในกาลสมัยนี้ ยังไม่ถึงเวลาอันควรที่ราชนารีจะเสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นสมเด็จพะแม่อยู่หัว พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงสำเร็จราชการ สิทธิราชอย่างพระเจ้าแผ่นดินโดยลำพังแห่งกรุงสยาม ฉะนั้นท่านห้าม

มิให้จักเอาราชนาฬิกาพระองค์ใด ๆ เข้าไว้ในลำดับสี่บรรดา
สันตติวงศ์เป็นอันขาด

เหตุผลในการออกกมดังกล่าว ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเพราะเหตุใด จึงไม่ทรงให้
เกียรติยศรี ทั้ง ๆ ที่พระราชมารดาของพระองค์เคยเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมาแล้ว
อาจจะเป็นเพราะทรงเห็นว่า ขณะนั้นยังไม่มีสตรีคนใดได้รับการศึกษาสูงทัดเทียมกับบุรุษ
เลย จึงยังไม่ไว้วางพระทัยให้เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองได้

ประการที่สาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความเห็นคัดค้าน
ข้อเสนอของกรมหมื่นสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์ ในการร่างกฎหมายลักษณะฉัวเมีย และการจดทะเบียน
ครอบครัว กรณีให้ชายมีภรรยาถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียว ซึ่งกรมหมื่นสวัสดิ
วัฒนวิศิษฎ์ เสนอความเห็นเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๖ สรุปได้ว่า

- ๑. การเป็นสามีภรรยา กัน ควรให้มีการจดทะเบียนสมรส
- ๒. การที่ชายมีภรรยาหลายประเภท ทำให้หญิงเสียเปรียบ เพราะคนมั่งคั่งก็
จะเลี้ยงนางบำเรอไว้มาก ทั้งเมียน้อย และทาสภรรยา ชายอื่นมาทำชู้ก็ต้องปรับว่าผิดเมีย
หญิงได้ประโยชน์เพียงว่าสามีเลี้ยงดู เชิดชูหน้าตาสมคำที่ว่า "สตรีมีตัวเหมือนหัวแหวน"
และจะได้มรดกเมื่อสามีตาย แต่ความจริงก็ไม่ค่อยได้ฐานะภรรยาหลวงและภรณาน้อย
ก็แตกต่างกันมาก

ทางตะวันตก กฎหมายไม่คุ้มครองภรรยาผู้น้อยไว้ ชายหวังห้ามไว้ได้แต่ความรัก
เท่านั้น บัญญัติให้ชายหญิงสมรสเป็นคู่ฉัวเมียได้แก่คนเดียว ไทยจึงไม่ควรมีบัญญัติให้ชาย
มีอนุภรรยา ควรแก้ไขกฎหมายนี้โดยอาศัยแบบลักษณะฉัวเมียของญี่ปุ่นมาตรา ๗๖๖ ที่ว่า
"บุคคลใดยังมีคู่สมเป็นคู่เมียกัน มิได้ร้างหย่าจากกัน ท่านห้ามมิให้ทำการสมรสอีก"

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๔

๒ กองกฎหมายแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ ๖ พ. ๒/๖

ความเห็นข้อนี้เสนอว่า การกระทำความผิดของ เกรงว่าจะตักสิทธิ
กรรมยาน้อยทั้งหลาย และเกิดปัญหาถูกไม่มีพอ กรมหมื่นสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์ จึงขอแก้ว่า

๑. คนมั่งคั่งที่จะมีกรรมยาน้อยก็มีจำนวนน้อย คนสามัญมักมีกรรมยาน้อย
๒. เรื่องจะตักสิทธิกรรมยาน้อยก็มีเพียงสิ่งเดียว คือการรับมรดก นอกนั้นเป็น
ข้อบัญญัติด้วยหญิงมิให้เป็นโสด ซึ่งมรดกนั้นก็ไม่ว่าแน่นอน สามเณรหรืออนาคามีเสียได้
๓. เรื่องถูกไม่มีพื่อนั้น ตามประเพณีจีนและญี่ปุ่น มีการบัญญัติคล้ายกัน คือให้มี
ลูกจริงและลูกดัด (เกิดจากอนุภรรยา) โดยที่บิดารับว่าเป็นลูกตน ให้ใช้นามสกุลและรับ
มรดกได้ เช่นเดียวกับลูกเลี้ยง (บุตรบุญธรรม) ในเยอรมันก็มีบัญญัติให้บุตรสืบสาวหาพ่อ
และพ่อรับบุตรมารวมนามสกุลได้ เช่นเดียวกัน

เมื่อจำกัดให้ชายมีภรรยาประเภทเดียว คนเดียวแล้ว สามเณรจะฟ้องชายชู้ได้
แต่กับภรรยาสมรสเท่านั้น ไม่ให้ชายหวนหาหญิงไว้อย่างเปะปะ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความเห็นโต้แย้ง กรมหมื่นสวัสดิ
วัฒนวิศิษฎ์ สรุปความโต้แย้งนี้ คือ

๑. ถ้าออกกฎหมายให้ชายมีภรรยาคนเดียว แต่ปฏิบัติไม่ไฉนจะเป็นการลบล้างไม่
เคารพกฎหมาย
๒. เมื่อตกลงกันให้มีภรรยาหลายคนได้แล้ว ควรให้มีการจดทะเบียนทุกคน เพื่อ
กันการสับสน และกันหญิงถูกหลอกลวงว่าจะเลี้ยงแล้วกลับทิ้ง กับหญิงที่ถูกบิดาขายมา
โดยไม่เต็มใจ
๓. การอ้างว่าทางยุโรปมีภรรยาคนเดียวนั้น เพราะประเพณีของเขาเป็นมานาน
แล้ว ส่วนของไทยก็มีประเพณีที่ชายมีภรรยาหลายคนมานานแล้ว ถึงจะบัญญัติให้มีภรรยาคน
เดียวก็คงไม่ทำให้เปลี่ยนแปลงความรู้สึกได้ คือกรรมยาน้อยทั้งหลายยังคงคิดว่าตนเป็นภรรยาอยู่
เว้นแต่จะระบุลงในกฎหมายว่า "ชายใดกระทำความผิดสมรสด้วยหญิง ๑ แล้ว และคบหญิง
อื่นอีกในทางกามสังวาส ท่านว่ามันประพฤติกามมิจอาจารย์ ให้ภรรยาสมรสฟ้องหย่าได้"

กฎหมายที่ทำขึ้นมิใช่สำหรับตุลาการหรือหมอกฎหมายเข้าใจเท่านั้น ต้องสำหรับ
สามัญชนเข้าใจด้วย เพราะถ้ายังไม่ทำให้คนทั่วไปเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า ภรรยาอันนั้น
ไม่ใช่ภรรยา และ เมื่อจะไปจากสามีก็ได้ ไม่มีความเสียหายใด ๆ มิฉะนั้นก็ไม่อาจ
แก้ปัญหาคือ

๔. การที่ทางยุโรป กำหนดให้ภรรยาคนเดียวเนื่องด้วยลัทธิศาสนาของเขา
ซึ่งกำหนดหลักให้สามีภรรยาได้คนเดียว จึงจะกล่าวว่า ไทยไม่เป็นอารยะประเทศไม่ได้
เพราะศาสนาของเราไม่มีข้อกำหนด การมีภรรยาหลายคน แต่ไม่ได้ปรารถนาภรรยาผู้อื่น
ก็ถือว่าตั้งอยู่ในสันโดษ ไม่นับเป็นเรื่องเสียหาย และจะนับว่าคนไทย ที่มีภรรยาหลาย
คนตั้งอยู่ในภูมิธรรมที่ต่ำกว่าชาวยุโรปที่มีภรรยาคนเดียวไม่ได้ เพราะถ้ายอมเช่นนั้น ก็
เท่ากับว่าภูมิธรรมแห่งพระพุทธศาสนามีกว่าภูมิธรรมแห่งคริสตศาสนา ซึ่งจะยอมไม่ได้

๕. ปัญหาเรื่องบุตรนอกสมรสนั้น แต่เดิมเราไม่มีอยู่แล้ว ก็ไม่ควรเปิดทางให้
มีขึ้น ถ้ากำหนดการมีภรรยาคนเดียวลงไป พ่อที่ไม่อยากรับรองบุตรภรรยาอันนั้นก็จะมี
รับได้ โดยอ้างกฎหมายนั้น

ถึงแม้จะมีกฎหมายบังคับให้ชายต้องรับรองบุตรของตนทุกคนทั้งในและนอกสมรส
ก็ยังมีความรู้สึกอยู่คือว่า ลูกภรรยาเอยอาภัพ ทั้งพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "ถ้าดีว่าเมียน้อยเป็นแต่เพียงกระโถน ลูกเมียน้อยจะมีเป็น
เด็กที่ออกจากกระโถนฤ" ซึ่งจะทำให้เป็นผลร้าย คือ ลูกภรรยาเอยจะถูกลูกแม่ เพื่อให้
ถูกใจพ่อ ถ้ารักแม่ก็ท้องแค้นพ่อว่าลูกถูกแม่ ทำให้เกิดความไม่ปรองดองระหว่างลูกกับพ่อ
และแม่

๖. ขอร้องว่า ชายไทยที่มีภรรยาหลายคนเฉพาะคนชั้นสูง ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย ไม่
กระทบกระเทือนต่อส่วนรวมมากนัก ไม่ทรงเห็นด้วย เพราะเมืองเรามีคำพังเพยปรากฏ
อยู่ว่า "ผู้ดีทำควร ชีตรวนทำข้าง" เพราะฉะนั้นการจะกำหนดกฎหมายใด ๆ จึงต้องนึก
เอาชนชั้นผู้ดีเป็นหลัก ถ้าบังคับกับชั้นผู้ดีได้แล้ว ไพรก็ไม่ว่าผู้ดีหรือคนชั้นต่ำ ผู้ที่มีเสียงร้อง
หรือรบกวนต่าง ๆ นั้น มีไรชั้นสามัญชน แต่ เป็นชั้นผู้ดี

ในตอนท้าย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ขอเสนอแนะ
สรุปไว้ว่า

๑. การจะให้ผู้มีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนให้เป็นความเห็นข้างมากของคณะ

กรรมการ

๒. ถ้าให้มีภรรยาคนเดียวอย่างไม่เคร่งครัด ก็ให้มีภรรยาหลายคนดีกว่า เพราะไม่บังคับน้ำใจใคร ใครจะมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้

๓. ภรรยาอย่างน้อยควรมีส่วนได้รับมรดก และได้รับความอุปถัมภ์พอสมควร

๔. ควรกำหนดทายาทรับมรดกไว้คนหนึ่ง นอกนั้นให้ใครก็ได้

๕. ให้บุตรที่พ่อแม่ไม่รับรองได้มีหนทางสืบสาวหาพ่อแม่ "

"เพราะฉะนั้นการจะมีเมียมาก ถ้าจะมีก็ไม่ตองปิด ถ้าเห็นเป็นของควรปิด ก็อย่ามี"

นอกจากนี้โคตรง มีบันทึกเพิ่มเติมยืนยันความคิดเห็น โดยอ้างความคิดเห็นของ เมอร์ลีเออร์ ปาคุซึ ที่ปรึกษากรรมการร่างกฎหมายชาวฝรั่งเศสในปี ๑๗๘๙ ซึ่งกล่าวว่า การจะเปลี่ยน จากหลักกฎหมายเดิมที่ชายมีภรรยาหลายคนไปเป็นคนเดียวนั้นเป็นการยาก มีปัญหาหลายข้อ ข้อสำคัญที่สุด คือ จะกำหนดลูกในสมรสและนอกสมรส เกิดมาเป็นคนแล้วควรมีพ่อแม่ทั้งนั้น ดังนั้น ควรระบุว่า บรรดาคนที่เกิดจากชายใด ไม่ว่าแม่จะเป็นภรรยาชั้นใด หรืออย่างใด ให้นับเป็นลูกในกฎหมายทั้งนั้น ทรงย้ำว่า

ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าจะบัญญัติการวิธที่มีภรรยาคนเดียวขึ้นแล้ว จะได้รับผลดีไม่เท่าไร เพราะนอกจากคนไทยถือพระพุทธศาสนา ก็ยังมีข้าแผ่นดินของข้าพเจ้าที่ถืออิสลามด้วยอีกนับ ๕ ล้านคน และศาสนาอิสลามนั้น ไม่ใช่แค่เพียงอนุญาตให้มีเมียมาก ข้าบัญญัติไว้ให้ทำเช่นนั้นด้วยซ้ำ

ในลายพระราชหัตถ์เลขาหลายฉบับ ทรงยืนยันว่าไม่เห็นด้วยที่จะให้ชายมีภรรยาคนเดียว เกรงว่าเมื่อร่างกำหนดแล้ว จะเป็นกฎหมายไม่ใช้ (Dead Letter) ถึงพระราชหัตถ์เลขาถึงกรมพระเทววงศ์โรปการ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๖ มีความตอนหนึ่งว่า

ให้พักเรื่องลักษณะนิ้วเมียไว้ก่อนจะดีกว่า เพราะถ้าจะประกาศ
ออกไปเวลานี้ ก็ไม่มีผลที่อันใด ถ้าจะรอไว้หม่อมฉันยอมได้
แต่ถ้าจะให้ประกาศกฎหมายลงโลก เป็นยอมไม่ได้เป็นอัน
ขาด แต่หม่อมฉันขอแสดงความเห็นโดยจริงใจว่า หม่อม
ฉันไม่เชื่อเลยว่า การที่รอไว้นั้นจะทำให้ความประพฤติของ
ชาวเราในเรื่องนิ้วเมียผิดแปลกแปลกไปกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้
ถึงจะรอไปอีก ๑๐ ปี ก็คงจะยังเป็นอยู่อย่างนี้เอง ไม่เชื่อ
ก็คอยดู

แนวพระราชดำริถึงกล่าว อาจารย์จรัสใจ ดังนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเคียดไต่มาในกรอบประเพณีที่
ชายนิยมมีภรรยาหลายคน (polygamy) โดยเฉพาะสมเด็จพระอัยิกาและพระราช
บิดา คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ต่างทรงมีพระชายามากมาย จึงรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกตติธรรมคา เมื่อโตขึ้นทรงได้
รับการศึกษาแบบตะวันตก ในสังคมระบบนิ้วเดียวเมียเดียว (monogamy) เมื่อ
เสด็จกลับมาใหม่ ๆ เกิดสภาพขัดแย้งในพระทัยจึงทรงประกาศความต้องการออกมาอย่าง
เด็ดเดี่ยว ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง " เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือ สภาพแห่งสตรี"
และ " การค้าหญิงสาว " เป็นต้น แต่เมื่อใดทรงศึกษาพิจารณาสภาพที่เป็นจริงในสังคม
ไทยสมัยนั้นแล้ว ความคิดแบบใหม่เช่นนั้น ค่อนข้างจะเป็นลักษณะ " นิ้วเดียวกระเทียมลีบ"
หรือที่เห็นด้วยก็มีจำนวนน้อย เช่น กรมหมื่นสวัสดิ์วัฒนวิเศษ ไม่อาจเปลี่ยนแปลงอย่างกระชั้น
หันให้คนหมู่มากคล้อยตามได้

แต่เมื่อพิจารณาจากสภาพปัจจุบันจะเห็นว่า น่าจะทรงวางพระองค์เป็นกลางระหว่าง
พวก " นิ้วเก่า " กับ " นิ้วใหม่ " เพราะเวลานั้นก็มีกลุ่มผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกอยู่
จำนวนหนึ่งแล้ว และการรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา เริ่มมีบทบาทมากขึ้น แมว่า
คนไทยส่วนใหญ่ หรือกลุ่มนิ้วเก่าจะมีจำนวนมากกว่า แต่พระองค์เป็นนักศรัทธาในระบอบสมบูร
ณาญาสิทธิราช ย่อมมีสิทธิที่จะแสดงความเห็นได้ตามความตั้งพระทัยแท้จริง ดังที่ใดทรง
แสดงไว้ต่อสาธารณชน การที่ทรงมีความโน้มเอียงเข้ากับกลุ่มนิ้วเก่าอย่างมาก เช่นนั้น

(ดังพระราชวินิจฉัย ข้อที่ ๒) น่าจะมีอิทธิพลบางอย่างในกลุ่มขุนนางพระราชวงศ์ที่มีอำนาจทางการเมืองของพระองค์

๒. ปัญหาส่วนพระองค์ เรื่องไม่มีรัชทายาท ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมาก ทรงมีปดิชานครั้งแรกว่า จะมีพระชายาพระองค์เดียว แต่เมื่อพระองค์ไม่มีรัชทายาท จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงพระราชประสงค์เดิม อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่า พระชายาแต่ละพระองค์ ไม่ได้ทรงมีพร้อม ๆ กัน ทรงเปลี่ยนทีละคน เพื่อแสดงว่า ไม่ได้มีพระราชประสงค์ที่จะมีพระชายาหลายพระองค์เพื่อประคับประคองมีคามประเพณีเลย

๓. คนไทยมีนิสัยคิดยึดมั่นในประเพณี ไม่ว่าจะประเพณีนั้นจะดีหรือไม่ ก็มีการเปลี่ยนแปลงยาก โดยเฉพาะประเพณีการมีภรรยาหลายคน ซึ่งยึดถือกันมานาน ยากที่จะเปลี่ยนความรู้สึกในระยะเวลาดังนั้นได้ ทั้งนี้เว้นแต่จะได้รับอิทธิพลจากทางอื่นเข้ามากระทบ ก็อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ เช่นการปฏิวัติเปลี่ยนการปกครอง ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนนโยบายการปกครอง ซึ่งย่อมมีผลต่อประเพณีเก่าแก่มากอย่างในสังคม อีกประการหนึ่ง คือ การรับเอาอารยธรรมจากประเทศตะวันตกและการคบค้ากับประเทศเหล่านั้น ทำให้ไทยต้องแก้ไขประเพณีบางอย่าง เพื่อให้มีฐานะทัดเทียมกัน อันจะนำไปสู่การแก้ไขสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบได้อย่างสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงประเพณีให้ชายมีภรรยาได้คนเดียวในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีสาเหตุสำคัญมาจากอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกด้วย

ค. การประกาศพระราชบัญญัติลักษณเจกษะ เบียร์ครอบ

เนื่องจากพระมหากษัตริย์และเจ้านายหลายพระองค์ ไม่เห็นด้วยกับกรมหมื่นสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ ที่เสนอให้ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวตามกฎหมาย อ้างว่าประเพณีตะวันออกและประเพณีตะวันตกผิดกัน ศาสนาก็ต่างกัน ยังไม่ควรเปลี่ยนแปลง แต่เพื่อไม่ให้ประเทศตะวันตกหยิบยกมาเป็นข้อโจมตีว่าเราไม่ทันสมัยก็ควรประกาศกฎหมายไว้ก่อน เพราะจะให้ชายมีภรรยาคนเดียวก็ทำไม่ได้ ควรทำประมวลกฎหมายแพ่งอื่น ๆ และใช้ร่างพระราชบัญญัตินี้ไว้เฉย ๆ ไปพลางก่อน และให้ร่างประกาศ "พระราชบัญญัติลักษณเจกษะ เบียร์ครอบ

ครว"๑ ซึ่งกล่าวถึงการจดทะเบียนคนเกิด คนตาย และการสมรส มีความสำคัญ ดังนี้

๑. การสมรสจะถูกต้งตามกฎหมายเมื่อจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น (มาตรา ๒๕)
๒. การจดทะเบียนสมรสชายต้องมียุครบ ๑๗ ปี หญิง ๑๕ ปี บริบูรณ์ โดยทั้งสองฝ่ายไม่ได้เป็นญาติร่วมสายโลหิต และ ไม่เป็นคนจิตไม่ปกติ (มาตรา ๒๖)
๓. บุตรที่เกิดจากภรรยาที่จดทะเบียน มีอำนาจโดยธรรมที่จะได้รับมรดกของบิดา (มาตรา ๓๖) ส่วนลูกลับนั้น เมื่อบิดายอมรับเป็นลูกจริงแล้วก็มีสิทธิในมรดก เช่นเดียวกัน (มาตรา ๓๘)
๔. เมื่อลูกลับถูกรับรองแล้ว มารดาของเด็กสามารถยื่นฟ้องต่อศาลขอค่าเลี้ยงดูได้ (มาตรา ๓๕)
๕. การหย่า ให้เป็นไปตามความยินยอมของทั้งสองฝ่าย และโดยคำพิพากษาของศาลเท่านั้น (มาตรา ๔๒) และการหย่าต้องจดทะเบียนหย่า (มาตรา ๔๓)

ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัวนี้ นาย เทอลาฟอคาค ที่ปรึกษากฎหมายร่างกฎหมายกล่าวว่า ชายจะจดทะเบียนภรรยาได้หลายคน แม้ว่า ชายจะปฏิญาณว่าจะเลี้ยงภรรยาคนเดียว แต่เมื่อไปจดทะเบียนใหม่ ปฏิญาณที่มีต่อภรรยาคนแรกก็เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อธรรมเนียมและรัฐนิตี ซึ่งเขาได้ยกตัวอย่างในประเทศจีนและตุรกีว่า มีหญิงชาวยุโรปแต่งงานกับชาวพื้นเมืองโดยชายสัญญาว่าจะไม่มีภรรยาใหม่อีก เมื่อผิดสัญญาหญิงนั้นฟ้องหย่าต่อศาล ศาลปฏิเสธไม่ตัดสินให้ โดยอ้างเหตุผลว่า สัญญาที่ให้ไว้เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อรัฐนิตี

อย่างไรก็ตาม นายเทอลาฟอคาค ได้เสนอให้แก้ไขร่างพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัวนี้ เพื่อผ่อนผันทีละน้อย จูงใจให้ชายมีภรรยาคนเดียว โดยค่อยเป็นค่อยไป มีความว่า

๑ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ย.๒/๖
เรื่อง พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว

๑. เห็นว่าร่างพระราชบัญญัตินี้ มุ่งหมายให้ชายมีภรรยาคนเดียว และต่อไป
 ราษฎรคงนิยมมากขึ้น เมื่อมีสถิติจากนายทะเบียนว่า คนนิยมมีภรรยาคนเดียวเกือบทุกราย
 แล้ว จึงจะกำหนดให้เด็กชายเป็นกมหมายต่อไป แต่ก็ต้องอาศัยเวลาอยู่มาก

๒. ควรให้ชายเขียนคำปฏิญาณลงในทะเบียนสมรส เพื่อจะได้เป็นหลักฐานให้
 หญิงฟ้องหย่าได้ เมื่อผิดสัญญา โดยให้ผู้ที่ต้องการมีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนเลือกได้
 ตามความพอใจ ปัญหาเรื่องมีภรรยาหลายคน หรือคนเดียว จะไม่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น
 ของมหาชน หรือ รัฐนิตี้อีกต่อไป แต่ละคนจะได้รับการอนุญาตให้ตัดสินใจตามความยินยอมของตน
 ซึ่งจะค่อย ๆ กำหนดไปสู่การมีภรรยาคนเดียวโดยแท้จริง

ข้อนี้ในทางปฏิบัติคงทำได้ยาก เพราะเวลาจดทะเบียนสมรส ชายทุกคนก็คง
 อ้างว่าจะมีภรรยาคนเดียวทั้งนั้น เมื่อผิดสัญญาแล้ว ฝ่ายหญิงก็มักปล่อยเลยตามเลย เพื่อ
 ความสงบสุขของครอบครัว น้อยรายที่จะฟ้องหย่า พระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงมีประโยชน์
 แก่สตรีในแง่ที่ว่า การสมรสต้องจดทะเบียนเสียก่อน เป็นผลให้ฝ่ายชายจดทะเบียน
 ภรรยาบ่อยลงไป เพราะยุ่งยากกว่าอยู่กินด้วยกันเฉย ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ระบบผิวเดียวเมียบ
 เดียวในที่สุด

ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ คณะกรรมการได้นำมาพิจารณาต่อในรัชสมัยพระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คำชี้แจงของ เจ้าพระยาพิชัยญาติ ที่ได้รับเชิญมาแถลง
 ในที่ประชุมครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ ต่อกรรมการองคมนตรี
 ความว่า

เหตุผลในการออกพระราชบัญญัติเรื่องจดทะเบียนครอบครัว "เห็นว่าความมั่นคง
 แห่งฐานะครอบครัวเป็นของสำคัญยิ่งสำหรับความรุ่งเรืองแห่งชาติ... ต้องการรู้สถิติการ
 สมรสและการหย่าร้าง เพื่อประกอบความคึกในรัฐประศาสน์นโยบายในทางอื่น ๆ การจก
 ทะเบียนจึงเป็นวิธีที่ง่ายและสะดวก"

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ ๗ รด. ๒/๑๑
 เล่ม ๒ เรื่อง พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว

๑. ประเพณีเดิม การเป็นสามีภรรยาด้วยกันด้วยความยินยอมพร้อมใจของชายหญิง เลี้ยงดูกันอย่างเบิกบาน การหย่าขาดจากกันก็ด้วยการตาย หรือสมิครใจที่จะหย่ากัน หรือ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประพฤติตนเป็นปรปักษ์ต่อการเลี้ยงดูอยู่กินกันตามปกติ แต่ข้อบัญญัติที่จะเป็น หลักฐานเหล่านี้คลุมเคลือกระจายทั่วไป เข้าใจได้ยาก ทำให้ศาลยุ่งยากในการตัดสิน และความเข้าใจของคนภายนอกว่า คนไหนเป็นภรรยาของใคร คนไหนเป็นภรรยาหลวง หรือภรรยาน้อย หรือสามีภรรยาหย่าขาดจากกันหรือยัง จะได้อะไรหลักฐาน

๒. ในร่างพระราชบัญญัตินี้ ให้ชายมีภรรยาได้หลายคน ตามประเพณีเดิม เพราะถ้าจะเปลี่ยนเป็นบัญญัติให้ชายมีภรรยาได้คนเดียวตามกฎหมายก็จะเป็นการพลิกประเพณี เดิม กฎหมายและประเพณีก็จะขัดกัน โดยปกติกฎหมายมักเกินตามประเพณี มิฉะนั้นจะทำให้เกิดมีปัญหามา

๓. เรื่องอายุของชายหญิง ในกฎหมายเดิมไม่ได้บัญญัติไว้โดยตรง มีแต่ทาง อ้อม คือ กฎหมายอาญา ห้ามล่วงประเวณีกับหญิงที่อายุต่ำกว่า ๑๒ ซึ่งการตั้งครอบครัว นั้นหญิงชายควรมีอายุพอรู้จักรับผิดชอบได้ คือ ไม่น่ากว่า ชาย ๑๗ ปี หญิง ๑๕ ปี

๔. การสมรสที่มีอยู่ก่อนออกพระราชบัญญัติใหม่จะจดทะเบียนภายใน ๓ ปี ซึ่งจะ มีผลในทางศาล คือศาลจะถือเอาจดทะเบียนเท่านั้นเป็นหลักฐานแห่งการสมรส

ในการประชุมกรรมการองคมนตรี ครั้งที่ ๒ วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร เสนอความเห็นให้ชายจดทะเบียนสมรสกับหญิงได้คนเดียว โดยอ้างความเห็น ของพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า ตามกฎหมายจดทะเบียนครอบครัวมาตรา ๒๐ ที่ให้ชายมีภรรยาได้หลายคน เป็นการขัดกับสัญญาบางข้อที่ทำกับต่างประเทศ เช่น เบลเยียม และ สหรัฐอเมริกา จึง ควรแก้ไขกฎหมายของไทยให้คล้ายกับลักษณะกฎหมายญี่ปุ่น แม้แต่ประเทศตุรกีที่เป็นอิสลาม ยังเลิกธรรมเนียมมีภรรยาหลายคนได้ ตามประมวลกฎหมาย พ.ศ. ๒๔๖๔

ข้าพเจ้าขอรับรองและเห็นด้วยกับความเห็นนี้ เราควรออก กฎหมายเปลี่ยนแปลงตามอย่างตุรกีได้ เพราะไม่ผิดศาสนา ถ้าพร้อม ๆ กันทำ ก็เชื่อได้ว่าไม่ขัดข้อง เว้นเสียแต่จะไม่ ทำนั้นเอง จึงพากันพูดว่า ขัดกับประเพณีนิยมมาแต่โบราณ

กาล ถ้ามีแต่หวังนั่นหวังนี่ มีวแต่เกรงใจกัน ทำอะไร
ลงไปก็ไม่สำเร็จ

แต่ความเห็นของพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร มีผู้กล่าวคัดค้าน เมื่อมีการลงมติ
เสียงส่วนมากให้ยื่นอยู่ตามเดิม ไม่ยอมแก้ไขใหม่

การประชุมกรรมการองคมนตรีครั้งที่ ๗ พระยาเฉลิมอากาศ องคมนตรีท่านหนึ่ง
กล่าวที่แจ้งเหตุผล ในการให้ชายมีภรรยาได้หลายคนว่า

๑. เพื่อเพิ่มพลเมือง ขณะนั้นชายมีจำนวน ๔ ล้าน คน หญิง ๖ ล้าน คน จึง
ควรให้หญิงมีโอกาสได้แต่งงาน

๒. ถ้าภรรยาเกิดโรคร้ายแรง ชายต้องมีภรรยาใหม่ได้โดยกฎหมายรับรอง

๓. ถ้าภรรยาไม่มีบุตร ภรรยาจะยอมให้สามีมีภรรยาใหม่โดยกฎหมายต้องยกย่อง
ด้วย

๔. เมื่อสามีภรรยาอยู่กินด้วยกันนานจนเกิดเบื่อหน่าย กฎหมายควรเปิดโอกาส
ให้ชายมีภรรยาใหม่ได้ (แต่ไม่ได้กล่าวว่าให้หญิงมีสามีใหม่ได้ด้วย)

พระยาเฉลิมอากาศ สรุปความเห็นเกี่ยวกับสตรีไว้อย่างน่าพิศวงว่า

หญิงส่วนมากเชื่อง่าย หลงง่าย โกรธง่าย ซาคความหนักแน่น
ไม่ควรยอมให้จดทะเบียนหย่าได้โดยสามีไม่ยินยอม หรือไม่
ต้องถึงศาล และจะทำให้สามีเค็มขุ่นแค้นที่ภรรยาไปมีสามีใหม่
ยากแก่การปกครอง ฉะนั้นขอให้การหย่าเป็นไปตามเดิม คือ
หย่าด้วยความยินยอมของสามี หรือศาลชี้ขาด เพื่อให้หญิงใจ
เบาได้คิดหลายครั้ง

พิจารณาจากความเห็นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ชายไทยส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจ
ในการเปลี่ยนแปลงประเพณีมีอิทธิพลมาก แม้จะเป็นความเห็นของคนบางคน ก็อาจถือว่าเป็น
เป็นตัวแทนของสังคมขณะนั้นได้

ปฏิกริยาที่มีต่อข้อเสนอให้ชายมีภรรยาได้คนเกี่ยว ย่อมมีทั้งฝ่ายเห็นด้วยและฝ่าย
ค้าน แน่นนอนฝ่ายค้านย่อมมีมากกว่า แม้แต่หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น ก็เสนอข่าวคัดค้าน

การให้สิทธิรายนคนเคียว ว่าเป็นการตัดสิทธิรายนคนและบุตร ในการรับมรดก ดังข่าวหนังสือพิมพ์ กรุงเทพ ฯ เคลลิมลั วันศุกร์ที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ วิจารณ์ว่า ตามประเพณีไทยชายมีภรรยาบ่อยกันมาก เมื่อตัดสิทธิเช่นนี้ ทำให้กระเทือนมาก และภรรยาบ่อยส่วนใหญ่มักถูกลวงมาว่าชายยังโสด โดยเฉพาะมีผลเสียต่อบุตรที่ไม่มีสิทธิรับมรดกและใช้นามสกุล ฝ่ายสนับสนุนอาจมีบ้าง "คัจำนน้อย เช่น กรมหมื่นสวัสดิ์ศิวิศิษฏ์ และพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร จึงไม่มีผลต่อเสียดังข้างมาก

กวยเหตุนี้ พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัวที่ประกาศใช้ จึงกำหนดให้ชายอาจมีภรรยาได้หลายคนตามมคีส่วนใหญ่ และมาแก้ไขในแง่ที่ว่าให้ชายมีภรรยาได้โดยชอบด้วยกฎหมายได้เพียงคนเดียวได้สำเร็จในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว

ง. ประกาศกฎมณฑเพียรบาลว่าควยครอบครัวแห่งขาราชการในพระราชสำนัก

พระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ประกาศ "กฎมณฑเพียรบาลว่าควยครอบครัวแห่งขาราชการ" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยมุ่งให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขแห่งขาราชการ และเป็นกรบกฐานะของภรรยาให้ปรากฏชัดขึ้น ดังนี้

มาตรา ๑๔ การรับจดทะเบียนครอบครัวก็ดี หรือเคหสถานก็ดี มีเกดที่อื่น เจ้าพนักงานจะตองปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

๑. ภรรยาคือหญิงที่ไค้กระทำการแต่งงานสมรสตามประเพณีเมือง หรือที่ชายเลี้ยงดูโดยให้อยู่รวมเคหสถาน และยกย่องเชิดชูหน้าตาโดยเปิดเผย เพราะฉะนั้นห้ามมิให้รับจดทะเบียนหญิงนกรโสดเถื่อน หรือหญิงแพศยา หรือหญิงที่ชายสมจรควยเป็นครั้งคราวเป็นอันขาด

อนึ่ง หญิงที่ชายสมจรอยู่ควยอากาศที่เรียกว่าเป็น "เมียลับ" คือไม่ออกหน้าออกตา และมีไค้อยู่รวมเคหสถาน ห้ามมิให้รับลงทะเบียนเป็นภรรยาเป็นอันขาด

แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะมุ่งเชิดชูฐานะของภรรยา แต่พิจารณาอีกแง่หนึ่งจะเห็นว่า เป็นการรักษาเกียรติของชายผู้สามีเป็นสำคัญ และแสดงการรังเกียจเหยียดหยามหญิงชั้นต่ำ หรือ โสเภณีว่าไม่มีสิทธิจดทะเบียนกับชายที่รักใคร่ตนอย่างแท้จริงได้

ต่อมาได้มีประกาศกฎมณเฑียรบาลเพิ่มเติม เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐

ว่า

มาตรา ๑ บุตรอันเกิดแต่หญิงที่ชายสมจรร่วมเป็นครั้งเป็นคราว
 ภายใต้งานที่ชายสมจรร่วมอาการที่เรียกว่า เมียลับ ก็ตาม ถ้าความ
 ไม่ปรากฏว่าหญิงที่เป็นมารคานั้นได้สมจรร่วมกับชายอื่น เด็ก
 ที่เกิดมาเป็นบุตร ของชายผู้นั้นโดยแท้แล้ว ให้ชายผู้เป็นบิดามี
 หน้าที่ต้องเลี้ยงดู บำรุงรักษาให้กินอยู่ snug และเล่าเรียนตาม
 ตามสมควรแก่ถนนวนรูป จนกว่าเด็กนั้นจะมีอายุครบ ๑๖ ปี
 มาตรา ๒ การเลี้ยงดูดังกล่าว ชายผู้เป็นบิดาจะรับตัวเด็กมา
 เลี้ยงดูเลี้ยงเองก็ได้ ถ้าจะให้มารดาปกครองเลี้ยงดูไว้ก็ได้
 แล้วแต่ความตกลง และเพื่อประโยชน์แก่เด็กเป็นประมาณ
 ถ้าเด็กอยู่กับมารดา ให้บิดาออกเงินค่าเลี้ยงดูให้ตามสมควร
 แก่ถนนวนรูป

ประกาศนี้ทำให้ความเป็นธรรมแก่เด็กและหญิงผู้เป็นมารดาซึ่งมีสิทธิจะได้รับความ
 ช่วยเหลือเลี้ยงดูตามสมควร มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาเด็กไม่มีพ่อซึ่งจะเป็นภาระแก่สังคมต่อไป

เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ (รวบรวม) กฎหมายประจำศก เล่ม ๓๐

ฐานะของสตรีภายหลังสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยไทยโดยรัฐสภา เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทำให้ฐานะของสตรีไทยเปลี่ยนแปลงอย่างมาก รัฐธรรมนูญซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ประกาศสิทธิเสมอภาคของบุคคลในกฎหมาย ทั้งหญิงและชายได้สิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งพร้อม ๆ กัน และ เท่าเทียมกันเป็นครั้งแรก ซึ่งนับว่าแตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ อีกหลายประเทศที่หญิงไม่ได้รับสิทธิในตอนแรกเริ่มที่มีการออกเสียงเลือกตั้ง คือในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๑๔ ระบุว่า "ราษฎรไม่ว่าเพศใด เมื่อมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงมติ เลือกแทนหมบ้านใด..."^๒

ซึ่งบางครั้งแม้จะต้องเสียสิทธินี้ด้วยเหตุทางการเมือง ทั้งชายและหญิงก็เสียสิทธิไปพร้อม ๆ กัน

ก. การพิจารณาร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยให้ชายมีภรรยาตามกฎหมายใดคนเดียว

ในระหว่างประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองสยามชั่วคราวนั้น รัฐบาลไทยได้เร่งรัดให้คณะกรรมการร่างกฎหมาย ตรวจร่างประมวลกฎหมายให้เสร็จสิ้น และประกาศใช้เป็นกฎหมายโดยเร็วที่สุด เพื่อที่จะได้เป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ในทางศาลและตุลาการ คณะ

หลังจากนั้นอีก ๑๗ ปี คือ พ.ศ. ๒๔๙๒ หญิงญี่ปุ่นจึงได้สิทธิในการเลือกตั้ง และสหรัฐอเมริกามีรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๐ (ค.ศ. ๑๗๘๗) แต่หญิงอเมริกันเพิ่งมีสิทธิทางการเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) หลังชายถึง ๑๓๓ ปี และก่อนหญิงไทยเพียง ๑๒ ปี (อ้างจาก วิมลศิริ ชำนาญเวช, "หญิงกับกฎหมาย" กฎหมายเหตุผลศาสตร์แห่งชาติ การประชุมใหญ่สามัญประจำปีครั้งที่ ๑๒ , ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖)

อตุล วิเชียรเจริญ (รวบรวม), รัฐธรรมนูญฉบับปฐมฤกษ์จนถึงปัจจุบัน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ดร. โชติ คุ้มพันธ์, ๒๕๑๔, หน้า ๔

กรรมการร่างกฎหมายก็ได้รับแรงปฏิบัติงานตามความประสงค์ของรัฐบาล ครั้นจักร่างมาถึงบรรพ ๕ ว่าควยครอบครัว ก็ชะงักลง ควยประเพณีเดิมของไทยที่ให้ชายมีภรรยาอันชอบด้วยกฎหมายได้หลายคน ซึ่งขัดกับกฎหมายสากลของนานาอารยประเทศ ที่ให้ชายมีภรรยาได้เพียงคนเดียว คณะกรรมการจึงทำรายงานเข้าปรึกษาในรัฐสภา

รัฐสภาได้ประชุมพิจารณาเรื่องนี้เมื่อ วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ เป็นประธานกรรมาธิการ และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นประธานสภา ที่ประชุมได้ถกเถียงกันโดยแยกความเห็นออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าควรให้ชายมีภรรยาได้เพียงคนเดียว โดยให้เหตุผลว่า จะทำให้ฐานะของครอบครัวมั่นคงขึ้น และเป็นการส่งเสริมเกียรติของหญิงให้ทัดเทียมกับชาย ซึ่งการมีภรรยาหลายคนนั้น นอกจากเปลืองทรัพย์แล้ว ยังก่อให้เกิดการไม่ปรองดองในครอบครัว เกิดปัญหาเลือกที่รักมักที่ชังแก่บุตรที่มีจำนวนมาก และไม่อาจหาทุนทรัพย์มาช่วยเหลื่อบุตรให้มีวิชาความรู้ได้ก็ทุกคนได้

แต่อีกฝ่ายหนึ่งยังมีข้อโต้แย้งว่า การให้มีภรรยาคนเดียวเป็นการขัดต่อประเพณีดั้งเดิม และ ถ้าเกิดได้ภรรยาไม่ดี หรือมีโรคที่มีบุตรไม่ไถ่ ก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อน และมีปัญหาโต้แย้งกันเรื่องบุตรนอกสมรส ซึ่งก็อาศัยเหตุผลข้างที่อ้างมาแล้วในตอนต้น ที่ประชุมยังคงตกลงกันไม่ได้

ในวันจันทร์ที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่ประชุมอภิปรายต่อไป นายสวัสดิ์ บุระเวส สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์ยืนยันว่า ชายควรมีภรรยาคนเดียว เขาเห็นว่า "...ตั้งแต่ข้าพเจ้าเกิดมายังไม่เคยเห็นครอบครัวใดที่มีภริยามากมีความปกคิษขบุตรก็ถูกทอดทิ้งอย่างน่าสงสาร การมีภริยามากเป็นการกระทำผิดร้ายยิ่งกว่าเป็นโจรปล้นทรัพย์ หรือเป็นผู้นายฆ่าคนเสียอีก เป็นการทรมาณสตรีและบุตรหลานให้เสื่อมเสียไปตลอดชีวิต"^๒

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๗/๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (อีกสำเนา)

^๒ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันจันทร์ที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (อีกสำเนา)

นอกจากนี้สมาชิกส่วนใหญ่ยังเห็นว่า ประเพณีเก่า ๆ บางอย่างนั้นควรมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญก้าวหน้าตามแบบอารยประเทศ ในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติโดยเปิดเผย มีผู้เห็นด้วยกับการจดทะเบียนนรธาไค่คนเคียว ๗๗ คน ไม่เห็นด้วย ๑๕ คน นับว่าเป็นที่น่ายินดีที่มีชายจำนวนมากยอมรับและเห็นใจสตรีซึ่งเป็นฝ่ายเสียเปรียบมานานนับร้อย ๆ ปี

ข. การเปลี่ยนแปลงกฏหมายครั้งสำคัญของสิทธิสตรีไทยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๕

หลังจากที่ประเทศไทยได้มีการปฏิรูประบบกฎหมายใหม่ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ได้เอกราชทางการศาลอย่างสมบูรณ์ จึงได้มีการตราประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และ บรรพ ๖ ซึ่งว่าด้วยครอบครัวและมรดกนั้น แม้จะได้นำหลักกฎหมายต่างประเทศ เช่น กฎหมายเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส สวิสเซอร์แลนด์ และ ญี่ปุ่นมาพิจารณาคัดย แต่ก็ยังยึดเอากฎหมายลักษณะเดิม และกฎหมายเก่าอื่น ๆ มาบัญญัติไว้เพื่อให้สอดคล้องกับประเพณีของไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม เพราะในเรื่องครอบครัวนั้น ประเทศหนึ่ง ๆ ต่างมีประเพณีของตนเอง ซึ่งจะต้องรักษาไว้

รัฐบาลสมัยพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ออก "พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๕" ^๑ หลังจากทีรัฐสภาได้ลงมติให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ เป็นกฎหมายได้ ดังมีความสำคัญว่า

มาตรา ๓ ให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นไป

มาตรา ๔ บทบัญญัติแห่งบรรพนี้ ไม่กระทบกระเทือนถึง

๑) การสมรสซึ่งได้มีอยู่ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมาย บรรพนี้ และสันพันธภาพในครอบครัวอันเกิดแต่การสมรสนั้น ๆ

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๔๗๕ (สามัญ) วันจันทร์ที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕ (อัครสาเนา)

^๒ อاجิต ไชยาคำ (รวบรวม), ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ - ๖

หมายความว่า ชายหญิงที่ไถ่สมรสเป็นสามีภรรยาถิ่นตามกฎหมายเก่าก่อนประกาศใช้ บรรพ ๕ แม้จะขัดต่อกฎหมายใหม่ก็ถือว่าคงสมบูรณ์ตามกฎหมายตลอดมา ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัวอันเกิดแต่การสมรสตามกฎหมายเก่าก็คงเป็นไปตามเดิม เช่น จะหย่าขาดจากกัน เมื่อใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ แล้ว ก็ต้องแบ่งทรัพย์สินสมรสกันตามกฎหมายเก่า

๒) การใช้อำนาจปกครอง ความปกครอง การอุปบาล การรับบุตรบุญธรรม ซึ่งมียุวก่อนวันใช้ประมวลกฎหมาย บรรพ นี้ หรือ สิทธิและหนี้ อันเกิดแต่การนั้น ๆ

หมายความว่า การเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร การเป็นผู้ปกครองเด็ก การเป็นผู้อุปบาล หรือการเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งเป็นมาแล้วก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ก็คงให้เป็นต่อไป ตลอดจนสิทธิและหนี้ที่เกิดจากบุคคลดังกล่าว ไต่กอให้เกิดขึ้นแล้วก็ยังมีผลอยู่^๒

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไต่ให้หญิงมีสิทธิในครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกมากเกือบทัดเทียมกับชาย ดังประเด็นที่สำคัญ ดังนี้ คือ

๑. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ มาตรา ๑๘ กำหนดให้ชายและหญิงพ้นจากภาวะผู้เยาว์ และบรรลุนิติภาวะ เมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ หญิงมีสิทธิจะทำการใด ๆ ก็ได้ ในขอบเขตของกฎหมาย โดยไม่ต้องขอคำยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

๒. ชายมีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายได้เพียงคนเดียว ดังประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๘ ระบุว่า "บุคคลใดจดทะเบียนสมรสแล้ว จะจดทะเบียนอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้ว เพราะตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน"

บทบัญญัตินี้ นับว่าไต่ทำลายประเพณีโบราณของไทยที่ถือเอาการมีภรรยามากเป็นเครื่องแสดงว่าสมภารมีของชาย และทำให้การแบ่งชั้นของภรรยาออกเป็นภรรยาหลวง ภรรยาน้อยสิ้นสุดลงด้วย เนื่องจากภรรยาอื่น นอกจากที่จดทะเบียนไว้แล้วย่อมเป็นภรรยา นอกกฎหมายทั้งสิ้น

^๑ โยชม เลขยานนท์, ตำราบรรยายวิชาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่ากวยครอบครัว (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔) หน้า ๓

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔

๓. หญิงมีสิทธิในการจัดการทรัพย์สินและทำนิติกรรม แม้จะยังถูกจำกัดอยู่มาก แต่ก็มีช่องทางที่จะให้หญิงใช้สิทธิของคนเพิ่มขึ้นกว่าเดิม เช่น หญิงมีสามี มีสิทธิจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสินส่วนตัวโดยสมบูรณ์^๑ กรณีที่เป็นเรื่องส่วนตัวอันไม่เกี่ยวกับสินมรดก เช่น ทำนิติกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครอง ภรรยาทำได้ เพราะไม่มีกฎหมายจำกัดความสามารถ^๒ คังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๒/๒๕๐๘ หญิงมีสามีได้รับมอบอำนาจให้ฟ้องคดีแทนบุคคลอื่นโดยมิได้กระทำการใด ๆ ผู้กั้นสินมรดกเห็นแก่ประการใด จึงมีอำนาจฟ้องคดีโดยไม่ต้องรับคำยินยอมจากสามี

และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๘๓/๒๕๐๘ ภรรยาฟ้องคดีเรียกที่ดินอันเป็นสินมรดกเห็นแก่บุคคลภายนอก โดยมิได้รับอนุญาตจากสามี เพราะคดีจะขาดอายุความ ถ้าปรากฏว่าสามีไม่ยอมอนุญาตโดยปราศจากเหตุอันสมควร ภรรยาขอขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ฟ้องคดีได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๐๐/๒๔๘๘ สามีจำหน่ายสินเดิมของภรรยา โดยภรรยาไม่รู้เห็นยินยอมด้วย ภรรยาเมื่ออำนาจฟ้องขอทำลายการโอนได้ โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามี... ส่วนผู้รับโอนนั้น ถ้ารับโอนไว้โดยสุจริต คือไม่รู้ว่า เป็นสินเดิมของภรรยา ก็ฟ้องขอเพิกถอนไม่ได้ ถ้ารับโอนไว้โดยรู้ว่าเป็นสินเดิมของภรรยา ก็ถือว่ารับโอนไว้โดยไม่สุจริต ภรรยาฟ้องเรียกคืนได้

นอกจากนี้ หญิงอาจทำการอันผูกพันส่วนของตนในสินมรดกเห็นแก่ได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามี ในกรณีนี้^๓

- ๑) เมื่อเป็นการไม่แน่นอนว่าสามียังมีชีวิตอยู่หรือตายแล้ว
- ๒) เมื่อสามีสละละทิ้งตน
- ๓) เมื่อสามีถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

^๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๓๗

^๒ โปยม เลขยานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕

^๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๓๘

๔) เมื่อสามีวิกลจริตต้องเข้าอยู่ในโรงพยาบาลเพื่อรักษา

๕) เมื่อสามีต้องคำพิพากษาลงอาญาจำคุกปีหนึ่งขึ้นไป หรือแรงกว่านั้น

และกำลังรับโทษอยู่

ภรรยาอาจทำพินัยกรรมว่าด้วยส่วนของตนในสินมรดกซึ่งได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามี^๑ และแม้สามีจะเป็นผู้จัดการสินมรดกก็ตาม ภรรยาก็ยังมียอำนาจจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวโดยควรแก่สภาพ ค่าใช้จ่ายเช่นนี้ย่อมผูกพันสินมรดก^๒ และถ้าสามีจัดการสินมรดกให้เกิดเสียหายถึงขนาด ไม่อุปการะเลี้ยงดูภรรยา มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินมรดก^๓ ภรรยาสามารถร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการได้^๔ หรือขอให้ศาลสั่งแยกสินมรดกเสียก็ได้^๕ เมื่อแยกแล้วก็เป็นสินส่วนตัว ซึ่งต่างฝ่ายต่างมียอำนาจจัดการส่วนของตนได้

สิทธิดังกล่าวตามกฎหมายเดิม หญิงไม่ได้รับเลย ท้ายทายถือว่า หญิงขาดการศึกษา ไม่สามารถจัดการทรัพย์สินของตนเองได้ นอกจากทางปฏิบัติ หญิงอาจมีอำนาจจัดการบ้านเรือนและซื้อหาสิ่งของใช้ในครอบครัวได้ในฐานะแม่บ้านแม่เรือน แต่มีข้อจำกัด คือ การได้สิทธิตามกฎหมายปัจจุบัน อาจเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกในครอบครัวได้

๔. สิทธิในการสมรส เมื่อหญิงและชายมีอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์แล้ว บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนการสมรส ซึ่งกระทำไปโดยมิได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้ปกครองมิได้^๖

- ๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๔๐
- ๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๗๐
- ๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๗๑
- ๔ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๗๒
- ๕ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๗๖
- ๖ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๘๓

บทบัญญัตินี้ เป็นการสอดคล้องกับพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคดี อ่างแดง เหมือนที่ว่า "เพราะหญิงนั้นอายุก็มากถึง ๒๐ ปี เกษแล้ว ควรจะเลือกหาตัวตามชอบใจได้"^๑

๕. สิทธิในการฟ้องหย่า ยกเว้นเรื่องสามีมีชู้ ภรรยาที่มีสิทธิฟ้องหย่าได้ คือกรณีที่สามีประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง หรือทำร้ายร่างกายภรรยาถึงบาดเจ็บ หรือหมิ่นประมาทภรรยาและบุพการีของภรรยาอย่างร้ายแรง หรือสามีจงใจละทิ้งร้างภรรยาไปเกินกว่า ๑ ปี หรือไม่ให้ความอุปการะเลี้ยงดูตามสมควร ฯลฯ^๒

บทบัญญัติข้อนี้ คล้ายกฎหมายลักษณะวิวาห์เมียเก่า แต่กฎหมายเดิมถือเป็นการหย่าขาดจากกันเลย ส่วนกฎหมายใหม่เป็นเพียงสาเหตุหย่าเท่านั้น

๖. เรื่องการแบ่งสินสมรส เมื่อการสมรสขาดจากกันด้วยการหย่า หรือตาย การแบ่งสินสมรส ให้ใช้หลักเสมอภาค "การแบ่งสินสมรสนั้น ให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่ากัน เว้นแต่ชายหรือหญิงมีสินเดิมฝ่ายเดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสินเดิม ก็ให้ฝ่ายที่มีสินเดิมได้ ๒ ส่วน ฝ่ายที่ไม่มีสินเดิมได้ ๑ ส่วน"^๓

การแบ่งเช่นนั้น เป็นไปตามกรณีที่หย่าโดยคำพิพากษาของศาล ถ้าตกลงยินยอมหย่ากันเอง สามีภรรยาจะแบ่งทรัพย์สินกันอย่างไรก็ได้

ส่วนกฎหมายเดิมถือหลัก "ชายหาบหญิงคอน" ดังกฎหมายลักษณะวิวาห์เมียที่ ๖๔ ว่า "... สินสมรสไซ้ร ให้แบ่งเป็นสามส่วน ให้ชายสองส่วน ให้แก่หญิงส่วนหนึ่ง ถ้าหญิงนั้นเขามีทุนเดิม ชื่อชายจ่ายไถ่ค่าไร แลชายหาบหญิงไถ่ไซ้ร ท่านให้เป็นสินสมรสนั้น เป็นสามส่วน ไถ่แก่หญิงสองส่วน ไถ่แก่ชายส่วนหนึ่ง..." ยิ่งกว่านั้น ถ้าหญิงไม่มีทุนเดิมมา ชายมีมาฝ่ายเดียว หญิงจะไม่ได้รับส่วนแบ่งสินสมรสเลย แม้ว่าหญิงจะเป็นหัวหน้าจัดการทำมาหากินก็ตาม^๔

^๑ ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕ - ๒๔๑๑ เรื่อง ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะวิวาห์, หน้า ๑๕๕

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๐๐

^๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๑๗

^๔ พิศลสารนิตี, หลวง, ลักษณะวิวาห์เมียกับลักษณะสมรส (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ๒๔๕๖)

ในการแบ่งสินสมรสนั้น ถ้ามีหนี้สินซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกัน ต้องแบ่งความผิดชอบในหนี้สิน ตามส่วนที่จะไต่สินสมรส^๑ ซึ่งต่างกับลักษณะหนี้ของกฎหมายเก่า บทที่ ๔ ที่ว่า "ถ้าเมียเช่าชื้อกันหนี้ที่ทานไป แล้วตายก็ตี เมียตายก็ตี หนี้ยังใช้สินทานจงเต็ม ถ้ายากัน ให้ขายไรสองส่วน ให้หญิงไรส่วนหนึ่ง ทานว่าชายหาหญิงคน" นับว่า บุคิธรรมสำหรับสมัยนั้น เมื่อชายมีสิทธิในสินสมรสมากกว่า ก็ต้องรับผิดชอบในหนี้สินมากกว่า

๗. ความรับผิดชอบและสิทธิในการปกครองบุตร ตามกฎหมายใหม่ ให้เด็กซึ่งเกิดจากหญิงที่ไม่ได้สมรสกับชาย ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น^๒ กรณีนี้บิดาจะรับเด็กนั้นเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายก็ได้ เมื่อได้รับความยินยอมจากเด็กและมารดาของเด็ก ดังกฎหมายระบุว่า "เมื่อเจ้าหน้าที่ใดแจ้งความการขอจดทะเบียนไปยังเด็กและมารดา ถ้าไม่คัดค้านภายใน ๑ เดือน นับแต่วันรู้ หรือควรรู้แจ้งความนั้น ให้ถือว่าเด็กและมารดายินยอม ถ้าเด็กและมารดาอยู่นอกประเทศไทย ให้ขยายเวลากำหนดนั้นเป็น ๖ เดือน"^๓

การจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรนี้เป็นผลจากการใช้ประมวลกฎหมายซึ่งบัญญัติให้ชายมีภรรยาอันชอบด้วยกฎหมายเพียงคนเดียว สมัยก่อน เด็กที่เกิดจากภรรยาทุกคนย่อมเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายโดยไม่ต้องทำพิธีการแต่อย่างใด

บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายย่อมมีสิทธิในนามสกุลของบิดาและรับมรดกได้^๔ ซึ่งเป็นผลดีแก่บุตรที่ไม่ถูกแบ่งแยกเหมือนสมัยก่อน บุตรภรรยาอ่อนมักจะทำน้อยกว่าบุตรภรรยาหลวงเสมอ ในกรณีที่มีสามีภรรยาคนใดคนหนึ่งขึ้นเป็นแม่เจ้าเรือน บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายใหม่ จึงชอบด้วยศีลธรรมมากกว่า

^๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๑๘

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๕

^๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๗

^๔ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๓๕

๘. การรับมรดกของคู่สมรสที่ถึงแก่กรรม กฎหมายกำหนดไว้ดังนี้ คือ

ก. ภรรยาที่มีสิทธิในมรดกเท่ากับบุตร คือ ถ้ามีบุตร ๒ คน ก็ต้องแบ่งมรดกออกเป็น ๓ ส่วน ให้มารดาและบุตรทั้งสอง ได้มรดกคนละหนึ่งส่วน

ข. ถ้าผู้ตายไม่มีบุตร ภรรยาที่มีสิทธิรับมรดกครึ่งหนึ่ง

ค. ถ้าผู้ตายไม่มีบิดามารดา และบุตร มีแต่ญาติอื่น ๆ ภรรยาที่มีสิทธิได้รับมรดกสองในสามส่วน

ง. ถ้าผู้ตายไม่มีญาติอื่น ๆ เลย ภรรยาที่มีสิทธิในมรดกทั้งหมด

ซึ่งนับว่าหญิงมีสิทธิในมรดกของสามีมากกว่าแต่ก่อน ตามกฎหมายเก่า ผู้ตายที่เป็นข้าราชการ ต้องแบ่งทรัพย์สินส่วนหนึ่งให้หลวง และถ้ามีภรรยาหลายคน ก็ต้องเฉลี่ยไปตามลำดับฐานะที่เป็นภรรยาหลวงหรือภรณาน้อย ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๓๖ ก็กำหนดไว้ว่า

ถ้าเจ้ามรดก มีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายก่อนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ หลายคนยังมีชีวิตอยู่ ภรรยาเหล่านั้น มีสิทธิได้รับมรดกตามลำดับชั้น และส่วนแบ่ง ดังระบุไว้ในมาตรา ๑๖๓๕ แต่ในระหว่างกันเอง ให้ภรณาน้อยแต่ละคน มีสิทธิได้รับมรดกครึ่งหนึ่งของภรรยาหลวง

ตามกฎหมายใหม่ ภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายมีเพียงคนเดียว จึงมีสิทธิได้มรดกมาก แม้มีภรณาน้อย ภรณาน้อยก็ไม่มีสิทธิในมรดก เว้นแต่ผู้ตายจะได้ให้ไว้เป็นส่วนตัวต่างหากเท่านั้น ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๒๘/๒๕๐๖ ความว่า ก่อนตายผู้ตายมีภรรยาชอบด้วยกฎหมายอยู่แล้วคนหนึ่ง ต่อมาได้ภรณาน้อยที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายมาอยู่รวมด้วยอีกคนหนึ่ง ทั้งนี้ถือได้ว่า ภรณาน้อยมาอยู่ในครอบครัวของผู้ตายในฐานะบริวารหรือนางบำเรอเท่านั้น จึงหาสิทธิที่จะเข้ามามีส่วนเป็นเจ้าของร่วมในกองทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างผู้ตายกับภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายไม่^๒

^๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๓๕
^๒ โปษณ เลขยานนท์, เรืองเกษม, หน้า ๕๐

เปรียบเทียบฐานะสตรีตามกฎหมายไทยสมัยก่อนกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับลักษณะครอบครัว สามีภรรยา เป็นเรื่องของประเพณีที่ยึดถือมาช้านาน แม้ว่าจะได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลายครั้ง ลักษณะบางส่วนก็ยังคงคล้ายคลึงของเดิม เว้นแต่ส่วนที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียเปรียบ หรือไม่ยุติธรรม ไม่ชัดเจน จึงจะแก้ไขใหม่ ดังนั้นส่วนที่คล้ายคลึงกันของกฎหมายครอบครัวสมัยก่อน กับปัจจุบันที่เห็นเด่นชัด พอจะยกมาเป็นตัวอย่างได้ดังนี้ คือ

การหมั้น

ของหมั้น คือทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่ฝ่ายหญิง เพื่อเป็นหลักฐานและประกันว่าจะสมรสกับหญิงนั้น ถ้าหญิงตายก่อนสมรส ให้ฝ่ายหญิงคืนของหมั้นให้แก่ฝ่ายชาย แต่ถ้าชายตาย ไม่ต้องคืนของหมั้น เว้นแต่จะมีสัญญาไว้เป็นอย่างอื่น ส่วนตามกฎหมายลักษณะฉ้อฉล จ.ศ. ๑๑๖๖ ระบุไว้เฉพาะสินสอด คือทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา หรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าหญิงตายก่อนสมรส สินสอดตกแก่บิดามารดาหญิงนั้น ถ้าชายตายสินสอดแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คืนให้ชายส่วนหนึ่งให้หญิงส่วนหนึ่ง เว้นแต่หญิงได้เสียตัวแก่ชาย จึงให้สินสอดตกเป็นของฝ่ายหญิงทั้งสิ้น

เงื่อนไขแห่งการสมรส

ตามกฎหมายลักษณะฉ้อฉล จ.ศ. ๑๑๖๖ ห้ามมิให้ชายหญิงที่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือหรือลงมา หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา หรือมารดา สมรสกัน ถือว่าคู่อาชว์จับใจไรแก่บ้านเมือง ใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างหนัก แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๔๕ เพียงแต่ถือว่าเป็นโมฆะเท่านั้น

ปัจจุบันการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย จะกระทำได้อีกต่อเมื่อชายมีอายุ ๑๗ ปี บริบูรณ์ หญิง อายุ ๑๕ ปี บริบูรณ์ ตามประเพณีบ้านเมืองแต่เดิมมาไม่ได้กำหนดไว้ แต่

๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๓๖ และ ๑๔๔๐

ชายพืงมีภรรยาเมื่อได้บวชเรียนแล้ว คือ อายุ ๒๐ ปี บรียุรณ และตามพระราชกำหนด
ลักษณะข่มขืนล่วงประเวณี ร.ศ. ๑๑๘ รัชสมัยพมบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ระบุว่า ชายใดกระทำชำเราหญิงที่มีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ไม่ว่าหญิงจะยินยอมหรือไม่ ถือว่า
มีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราหญิงทั้งสิ้น แสดงว่าหญิงอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ในสมัยนั้น
ไม่อาจทำการสมรสได้

สำหรับความผิดเกี่ยวกับเพศ กฎหมายปัจจุบันกำหนดโทษการข่มขืนกระทำชำเรา
แก่เด็กหญิงที่ยังไม่รุ้เคียงสาไว้รุนแรงกว่าการกระทำชำเราหญิงสาวหรือภริยานอื่น เช่น
เคียวกับสมัยก่อน เพราะถือว่าเป็นเรื่องผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง คือ ผู้ใดข่มขืนกระทำ
ชำเราเด็กหญิงอายุยังไม่เกินสิบสามปี โดยเด็กหญิงนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ต้องระวาง
โทษจำคุกตั้งแต่สองปี ถึง สิบสองปี และปรับตั้งแต่สี่พันบาทถึงสองหมื่นสี่พันบาท ส่วนการ
ข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาตนด้วยวิธีการใด ๆ ก็คือ มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึง
สิบปี และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท กรณีที่เด็กหญิงหรือหญิงสาวนั้นได้รับอันตราย
สาหัส หรือถึงแก่ความตาย จะมีโทษหนักยิ่งขึ้น

การ เพิกถอนการสมรส

ชายหรือหญิงมีอายุครบ ๒๐ ปี บรียุรณแล้ว บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะร้องขอ
ให้ศาลสั่ง เพิกถอนการสมรสซึ่งกระทำไปโดยมิได้รับการยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง
มิได้^๒

บทบัญญัตินี้ สอดคล้องกับพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว ในคดีการร้องเรียนของอำแดงเหมื่อน ว่า "เพราะหญิงนั้นอายุก็มากถึง ๒๐ ปีเศษแล้ว
ควรจะเลือกหาตัวตามชอบใจได้" แต่สมัยนั้นผ่อนผันทีละชั้น คือให้หญิงที่มีบรรพการศักดิ์ต่ำ
หรือไพร่มีอิสระในการ เลือกคู่ครองได้ก่อนหญิงที่มีบรรพการศักดิ์สูง เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือน
ต่อสังคมมากนัก

^๑ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๖ - ๒๘๐

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๕๓ (ข)

การขาดจากการสมรส

ความตายหรือการหย่าเท่านั้น เป็นเหตุให้ขาดจากการสมรส^๑ การบวชมิได้ เป็นเหตุให้ขาดจากการสมรสอย่างกฎหมายสมัยอยุธยา

ถ้าสามีหรือภรรยาจงใจละทิ้งร้างฝ่ายหนึ่งไปเกินกว่า ๑ ปี อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้^๒ บทบัญญัตินี้สอดคล้องกับกฎหมายลักษณะนิวเมียซึ่งบัญญัติว่า ถ้าสามีไปค้าพนักกำหนดหนึ่งปีไม่กลับ ถือว่าขาดจากสามีภรรยาโดยไม่ต้องหย่า

กฎหมายสมัยก่อนบัญญัติให้ภรรยาคอยทำสามีที่ไปค้าแดนไกลได้ถึง ๓ ปี ๗ ปี จึงให้ขาดจากการสมรสกัน แต่กฎหมายปัจจุบัน บัญญัติไว้อย่างแน่นอนว่า สามีหรือภรรยาต้องคำพิพากษาดังที่สุด ให้จำคุกฐานลักทรัพย์ วิวังราว ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัก หรือปลอมแปลงเงินตรา หรือต้องคำพิพากษาดังที่สุด ให้จำคุกในความผิดอย่างอื่น ๓ ปี เกินกว่า ๓ ปี อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ หรือคู่สมรสที่ถูกศาลสั่งว่าเป็นคนสาบสูญ^๓ และศาลยังไม่เพิกถอนคำสั่งนั้น อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้^๔

กฎหมายสมัยใหม่ จึงแก้ไขในทางที่ให้แน่นอนชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่คลุมเคลือเหมือนกฎหมายเก่าบางบท

การแบ่งสินสมรส

เดิมใช้หลัก ชายหาหญิงคอง คือกรณีที่มีสินเกมมาทั้งสองฝ่าย หรือต่างฝ่ายต่างไม่มีสินเกมมา ให้ชายได้ ๒ ส่วน หญิงได้ ๑ ส่วน กรณีฝ่ายใดมีสินเกมมากให้ได้ส่วนแบ่งสินสมรสมาก ฝ่ายใดมีสินสมรสน้อย ให้ได้ส่วนแบ่งน้อย^๕

^๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๘๗

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๐๐ (๓)

^๓ คนสาบสูญ คือ บุคคลที่ได้ไปจากภูมิลำเนา หรือ ดินที่อยู่ครบ ๗ ปี ไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร ตลอดจนบุคคลที่ตกอยู่ในสมรภูมิแห่งสงคราม หรือตกอยู่ในเรือที่อัปปางจนพบมาแล้ว ๓ ปี ยังไม่มีใครทราบว่าบุคคลนั้นเป็นตายร้ายดีอย่างไร (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๖๔)

^๔ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๐๐ (๔) และ (๕)

^๕ กฎหมายลักษณะนิวเมีย บทที่ ๖๔ และ ๗๕

ปัจจุบันไร่หลักเสมอภาค ให้ชายและหญิงไ้ส่วนแบ่งเท่ากัน เว้นแต่ชายหรือหญิง
มีสินเดิมฝ่ายเดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสินเดิม ก็ให้ชายหรือหญิงฝ่ายที่มีสินเดิมไ้ ๒ ส่วน
ฝ่ายที่ไม่มีสินเดิมไ้ ๑ ส่วน^๑

ตัวอย่าง ชายมีสินเดิม ๒,๐๐๐ บาท หญิงมีสินเดิม ๑,๐๐๐ บาท เวลาหย่าขาด
จากกันมีสินสมรสอยู่ ๘,๐๐๐ บาท วิธีแบ่งคือ เอาใช้สินเดิมของชาย ๒,๐๐๐ บาท ใช้สิน
เดิมหญิง ๑,๐๐๐ บาท เหลือสินสมรส ๕,๐๐๐ บาท แบ่งคนละครึ่ง ไ้คนละ ๒,๕๐๐
บาท

อีกตัวอย่างหนึ่ง ชายไม่มีสินเดิม หญิงมีสินเดิม ๓,๐๐๐ บาท กับแหวนเพชร ๑ วง
เวลาขาดจากการสมรส มีทรัพย์สินเป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท กับ แหวนเพชรวงเดิม วิธี
แบ่ง คั้นแหวนเพชรให้หญิงไป และเอาเงินใช้สินเดิมของหญิง ๓,๐๐๐ บาท เหลือสินสมรส
๑๒,๐๐๐ บาท ชายไม่มีสินเดิมไ้ ๑ ส่วน เป็นเงิน ๔,๐๐๐ บาท หญิงมีสินเดิมไ้ ๒ ส่วน
เป็นเงิน ๘,๐๐๐ บาท

สินส่วนตัว

กฎหมายเก่าไม่มีกำหนดไว้ ปัจจุบันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ว่า
สินส่วนตัวไ้แก่

๑. ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส และคู่สมรสไ้ทำสัญญาก่อนสมรสแยกไว้
เป็นสินส่วนตัว^๒ ถ้าไม่ทำสัญญาแยกไว้ ถือว่าเป็นสินเดิม

๒. ทรัพย์สินอันเป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัวตามฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น
ในการประกอบวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง^๓ ซึ่งทรัพย์สินดังกล่าว แม้จะมีขึ้นหลัง
สมรส ก็ต้องถือว่าเป็นสินส่วนตัว

^๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๑๗

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๑๓ (๒)

^๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๔ (๑)

^๔ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๔ (๒)

ตัวอย่าง เช่น หญิงมีเข็มขัดทองคำประจำตัวมากจนสมรส ถือว่าเป็นสินส่วนตัว แต่ถ้ามัวเอาออกใช้เก็บไว้เฉย ๆ ไม่ถือว่าเป็นของใช้ส่วนตัว ถือว่าเป็นสินเดิม หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบวิชาชีพ เช่น เครื่องมือแพทย์ เครื่องมือในการคัดผสมสตรี เป็นต้น

๓. ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่าง เป็นสามีภรรยาขึ้นอยู่กับทางพินัยกรรม หรือได้รับการยกให้โดยเสน่หา ในเมื่อพินัยกรรมนั้นแสดงว่าให้เป็นสินส่วนตัว หรือการยกให้นั้นได้ทำเป็นหนังสือ และหนังสือนั้นมีข้อความแสดงว่ายกให้เป็นสินส่วนตัว^๒

ตัวอย่าง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๖๕/๒๕๕๔ ภรรยาได้รับโอนที่ดินโดยทางยกให้ มีหนังสือระบุว่าให้เป็นสินส่วนตัว แต่หนังสือนั้นไม่ได้จดทะเบียน ศาลฎีกาคัดสินว่า ที่ดินนั้นตกเป็นสินสมรส

๔. ดอกผลของสินส่วนตัว^๓ เช่น ค่าเช่าตึก ซึ่งเป็นสินส่วนตัว ลูกของสัตว์เลี้ยงซึ่งเป็นสินส่วนตัว

๕. ของหมั้น^๔

สินส่วนตัว เป็นสินที่แยกไว้ต่างหาก มิได้มาเอามาปะปนใช้สอยในการประกอบอาชีพร่วมกัน ถ้าต่อมาคู่สมรสได้เอาทรัพย์สินที่แยกไว้้นมาประกอบอาชีพร่วมกัน สินส่วนตัวย่อมเปลี่ยนสภาพเป็นสินบริคณห์ได้

อนึ่งสินส่วนตัวนั้น ถ้าได้ขายหรือแลกเปลี่ยน หรือทำลายไปทั้งหมดหรือบางส่วน แต่ได้ทรัพย์สินอันมาทดแทนแล้ว กฎหมายให้เอาทรัพย์สินใหม่ที่ได้นั้นแทนสินส่วนตัวอันเก่า

ตัวอย่าง เช่น มีเรือยนต์เป็นสินส่วนตัว ต่อมาขายเรือยนต์ไป เงินที่ได้มาตกเป็นสินส่วนตัว ของที่ซื้ออีกก็เป็นสินส่วนตัวต่อไปอีก

^๑ สอาก นาวีเจริญ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว

(พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๒) หน้า ๑๕๖

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๔ (๓)

^๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๔ (๔)

^๔ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๔ (๕)

เปรียบเทียบฐานะสตรีไทยกับฐานะสตรีในนาชาติ

กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว สตรีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยลงมา ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมชายโดยนิตินัย เว้นแต่สตรีทางภาคเหนือ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายมังราย ว่า สตรีมีสิทธิในทรัพย์สินและการรับมรดกมากกว่าชาย แต่โดยพฤตินัย สตรีมีบทบาทเท่ากับชายในบางกรณี ดังหลักฐานจากบันทึกของชาวต่างชาติที่เข้ามาพำนักอยู่ มีบางตอนกล่าวว่า

พวกผู้หญิงทางเหนือก็เหมือนกันกับผู้หญิงไทย คือได้รับสิทธิต่าง ๆ มากมาย และได้รับการยกย่องคล้ายกับผู้หญิงมลายู

เหมือนกัน

ท่านผู้หญิงของสมเด็จพระยา (ศรีสุริยวงศ์) อธิบายว่า ราชการแผ่นดินไทยนั้นเมื่ออำนาจมาก ถ้าผู้ใดต้องการให้เป็น ที่โปรดปรานของนักปกครองผู้เฒ่า และเขาหาท่านผู้หญิงให้ช่วยสนับสนุนแล้ว สมเด็จพระยาก็ไม่มีเสียงคัดค้านอะไร ทางเหนือก็เหมือนกัน เอกภรรยาของเจ้าเมืองหรือพวกเจ้าต่าง ๆ มักจะมีอำนาจมาก แต่มีไขว่เป็นเพราะพวกนี้คอยบงการใช้อำนาจต่าง ๆ อยู่เบื้องหลังสามี หากเป็นเพราะในประเทศทั้งสองนี้ยอมรับว่า สติปัญญาอันสุขุมของหญิงนั้นมีค่าควรยกย่องจริง ๆ

ที่กล่าวมานั้น อาจมองเฉพาะสตรีระดับผู้นำที่มีอำนาจอยู่แล้วย่อมมีสิทธิควบคุมกันด้วย ส่วนสตรีสามัญ ก็มีผู้กล่าวทำนองเดียวกันนี้เหมือนกัน ดังที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

ในคอนันรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลานนาไทย หรือ เชียงใหม่ ยังไม่ใคร่รวมเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย

เสฐียร พันธงีย์ และ อัมพร จุฑานนท์, แปล, สมัยพระปิยมหาราช (พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๐๕) หน้า ๒๕๒ - ๒๕๓

ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า

ชายไทยให้เกียรติยกย่องสตรี เช่นมอบหน้าที่ให้ดูแลบ้านเรือน
ตลอดจนการใช้จ่ายใช้สอยทั้งหมด และเรามักเรียกสิ่งสำคัญ
ต่าง ๆ ว่า "แม่" เช่น แม่น้ำ แม่ทัพ แม่กอง ฯลฯ
แสดงว่าเราให้ความสำคัญแก่หญิงมากกว่าชาย พิจารณา
การรับมรดกก็ถือเกณฑ์ข้างแม่ เช่น บุตรที่เกิดจากภรรยา
หลวง มีสิทธิครอบครองมรดก

นอกจากนี้ยังมีคำสำคัญอื่น ๆ ที่ยกย่องความเป็นแม่ เช่น แม่แรง แม่เหล็ก
แม่กุญแจ เป็นต้น

สำหรับฐานะของสตรีในชาติอื่น ๆ ในสมัยก่อน พอจะยกมาเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบกับ
กับฐานะของสตรีไทยไว้ดังนี้

สตรีในบาบิโลน

ประมาณก่อนพุทธศักราช ๒๔๔๕ ปี พระเจ้าฮัมมูราบี กษัตริย์แห่งบาบิโลนได้จัดทำ
ประมวลกฎหมายฮัมมูราบี (The Code of Hammurabi) ถือว่าเป็นกฎหมาย
ที่เก่าแก่ที่สุดของโลก กล่าวถึงลักษณะครอบครัวและฐานะของสตรีไว้ พอสรุปได้ว่า^๓

๑. การสมรส เป็นไปในลักษณะซื้อขาย ซึ่งมีคามารดาของทั้งสองฝ่ายเป็นผู้จัดการ
๒. ถือว่าสามีภรรยาเป็นบุคคลคนเดียวกัน จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งในเรื่อง
หนี้สินและอื่น ๆ
๓. การหย่าทำไถ่กายมาก สามีจะหย่าเมื่อใดก็ได้ แต่ต้องคืนสินเดิมให้ภรรยา

^๑ คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., "สตรีไทย" สยามเมืองยิ้ม (พระนคร: สำนัก
พิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๕) หน้า ๑๖

^๒ บาบิโลเนีย เป็นอาณาจักรเก่าแก่ อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำไทกริส - ยูเฟรติส ซึ่ง
อยู่ในอาณาเขตของประเทศ อิรัก ปัจจุบัน

^๓ อุกฤษ มงคลนาวิน, ประวัติศาสตร์กฎหมายต่างประเทศ (สากล) (พระนคร:
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔) หน้า ๒ - ๔

๔. หญิงม่าย สมรสใหม่ได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน
๕. ภรรยาที่ไม่มีบุตร ต้องการรียาใหม่ให้สามี หรือให้โอกาสสามีมีภรรยาบ่อยได้
๖. ฐานะทางครอบครัวของภรรยาหลวงดีกว่าภรรยาบ่อย

จะเห็นว่าฐานะของสตรีในบาบิโลน คล้ายกับสตรีไทย คือค้อยกว่าชายบางอย่าง เช่น โภกาสหยา และการที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน

อินเดีย

สังคมระยะแรกเริ่มให้เกียรติสตรีมาก มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ไคร เพทว่า ภรรยามีความเสมอภาคกับสามีทุกสถาน ทั้งค่านปกครองครอบครัว เคหสถาน ทรัพย์สินสมบัติ และประกอบพิธีบวงสรวง ถ้าไม่มีสตรีร่วมค้ำจะไม่สามารถทำให้พิธีสมบูรณ์ได้

ในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ อันเป็นตำรากฎหมายโบราณ ก็สรุปหญิงไว้ว่า

เป็นที่รวมคุณงามความดีทั้งหมดของสวรรค์บนพื้นพิภพ เป็น
 เสมือนหนึ่งพระประธานในครอบครัว ครอบครัวใดที่สตรี
 หาสุขมิได้ ครอบครัวนั้นย่อมมีแต่ความพินาศ หายนะ และ
 ตรงกันข้าม หากครอบครัวใด สตรีได้รับความสุขกายสบายใจ
 ใจ ครอบครัวนั้นย่อมถึงพร้อมด้วยความรุ่งเรืองไพบูลย์...^๒

แต่ขณะเดียวกัน ในพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์ ก็กล่าวไว้ชัดเจน ถึงฐานะสตรี
 ทางการเมืองการสมรส การหย่าร้าง ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ว่า สตรีไม่มีสิทธิเสรีภาพเลย
 เป็นคนว่า เมื่อแต่งงานแล้ว ถือว่าสิ้นสภาพแห่งความเป็นตัวของตัวเอง กลายเป็นคน ๆ
 เดียวกันกับสามี ไม่ว่าสามีจะเลวทรามเพียงใด ก็ต้องยอมทน และถือว่าสามีเป็นเทพเจ้า
 ของตน ต้องจงรักภักดี และเคารพยกย่องอย่างสูงสุด^๓ เป็นต้น

^๑ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, "เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง
 คือสภาพแห่งสตรี" พระราชนิพนธ์ที่นารุ (พระนคร: รวมสาส์นการพิมพ์, ๒๔๕๔) หน้า ๘๖

^๒ ราชกุมารวิกรมฤๅณ, "ฐานะของสตรีอินเดียในปัจจุบัน" แปลโดย เรืองอุไร
 กุศลลาสัย, จันทร์เกษม (มีนาคม - เมษายน ๒๕๑๒)

^๓ สังข์ พัชโรทัย, ฐานะของสตรีไทยแต่โบราณถึงปัจจุบันกาล (พิมพ์ในงานฌาปนกิจ
 ศพ คุณพ่อทิพย์ ดิศสงวน, ๒๕๑๓) หน้า ๘ - ๑๐

กรณีที่พระคัมภีร์ธรรมศาสตร์ กล่าวถึงฐานะของสตรีไว้ ทั้งในลักษณะยกย่อง เชิดชู และชดเชยเคียงกันก็ขาดสิทธิเสรีภาพนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสันนิษฐานว่า คั้งเดิมชุมชนชาติอริยกะปกครองชมพูทวีปอยู่นั้นมีความเจริญสูง ให้ความสำคัญเสมอภาคแก่สตรีอย่างเต็มที่ในการปกครองครอบครัว เกษะสถาน และทรัพย์สินสมบัติ ตลอดจนการทำพิธีบูชาญ แต่ต่อมาอินเดียตกอยู่ในมือชาติที่ต่ำกว่า เช่น อิสลาม จึงนำเอาประเพณีการมีภรรยาเข้ามา เกิดมีการกดขี่กักขัง ห่วงกันสตรีขึ้น จึงต้องบัญญัติประเพณีที่กดกันไว้ด้วยอำนาจ ซึ่งชายเป็นผู้ออกกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์จะเป็นรากเง้าของกฎหมายตราสามดวง แต่ไทยก็รับอิทธิพลของพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์มาเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากสภาพทางสังคม และศาสนาแตกต่างกัน ขนบประเพณีเกี่ยวกับสถานภาพของสตรี จึงเป็นแบบของไทยเอง ไม่ได้รับมาจากอินเดีย

ประเพณีการยกย่องชายมากกว่าหญิงในอินเดียโบราณ เป็นที่กล่าวถึงกันทั่วไป เสฐียร โภคเศศ^๒ ได้เขียนไว้ในการศึกษาเรื่องประเพณีไทยว่า คติทางอินเดีย นั้น ถ้าใครมีลูกสาวหลายคน พ่อแม่จะลำบาก แต่งงานลูกสาวคนหนึ่งก็จนไปครั้งหนึ่ง เพราะมีประเพณีว่า พ่อแม่ฝ่ายหญิงต้องหาเงินไว้ก่อนหนึ่งเพื่อมอบให้เจ้าบ่าว เรียกว่า "สตรีขัน" เป็นการซื้อสามีให้แก่ฝ่ายหญิง ดังนั้นฐานะของสตรีอินเดียในสมัยก่อน จึงน่าจะตกต่ำยิ่งกว่าสตรีไทย

ระบบครอบครัวของอินเดีย มีลักษณะหนึ่งที่คล้ายกับของไทย คือ ชายมีสิทธิมีภรรยาได้หลายคน ภรรยาหลวงมีอำนาจครอบครองทรัพย์สินภายในบ้านมากกว่าภรรยาคนอื่น ๆ

^๑ ไสว วัฒนเศรษฐ์, (รวบรวม), เกียรติคุณพระมงกุฎเกล้าฯ (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๐) หน้า ๔๘๐

^๒ เสฐียร โภคเศศ (นามแฝง), การศึกษาเรื่องประเพณีไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๕) หน้า ๘๑

สำหรับปัจจุบัน ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงทาง
 ค่านิยมธรรมคานต่าง ๆ ในอินเดีย ที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่ง คือ สถานภาพของสตรี สตรี
 ไม่เพียงแต่ก้าวพ้นจากการถูกกักกันในฮาเร็ม หรือถูกกักตัวอย่างแตกอน แต่ยังได้รับ
 การศึกษาและมีบทบาททางสังคม การเมือง เริ่มเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ เช่น สิทธิของ
 หญิงมีสามี พ.ศ. ๒๔๔๔ รัฐบาลออกพระราชบัญญัติการแต่งงาน กำหนดอายุขั้นต่ำให้
 หญิงอายุ ๑๒ ปี ชาย ๑๖ ปี แม้มายกเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในการแต่งงานใหม่ ซึ่ง
 ตามประเพณีสมัยก่อน ห้ามหญิงมีสามีแต่งงาน ต่อมาทุกซ์ให้สามีตลอดชีวิต

สตรีมีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงตนเองในคานต่าง ๆ พ.ศ. ๒๔๔๖ โคก
 ตั้งสมาคมสตรีอินเดียขึ้น มีสาขาทั่วประเทศ เริ่มดำเนินงานเปิดสถานรับเลี้ยงเด็ก มี
 สมาคมวางแผนครอบครัว สตรีเริ่มมีบทบาททางการเมือง เช่น เข้าร่วมประชุมในระดับ
 ผู้นำระดับชาติ ^๒

สตรีชาวมุสลิมก็มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน พ.ศ. ๒๔๖๒ มีการประชุมกลุ่มสตรี
 มุสลิมอินเดียทั่วประเทศ ทอคานระบบการมีภรรยาหลายคน และ พ.ศ. ๒๔๖๙ สามคม
 สตรีอินเดียเรียกร้องให้ปฏิรูปกฎหมาย ให้สตรีได้รับบริการทางสังคม ได้รับการสนับสนุน
 คานการศึกษา และขจัดความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น ^๓

ความตื่นตัวคานความสำนึกทางการเมืองในกลุ่มสตรีมีมากขึ้น และได้รับสิทธิทาง
 การเมืองมากขึ้น ในการประชุมสภาแห่งสหพันธรัฐอินเดีย พ.ศ. ๒๔๙๔ มีสตรีได้รับ
 เลือกตั้ง ๖ คน จากสมาชิก ๑๕๖ คน และมีสิทธิมีเสียงในการบริหารระดับท้องถิ่นต่าง ๆ

R.C. Majumdar, H.C. Raychandhuri and Kalikinkar Datta,

An Advanced History of India, (Delhi: Macmillan and Co. of India
 Ltd., 1974) p. 953.

^๒
 ibid. p. 954.

^๓
 loc. cit.

ค่านการศึกษา เริ่มขยายอย่างจริงจังตั้งแต่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เริ่มตั้งวิทยาลัยสำหรับสตรี บางแห่งให้เรียนแบบสหศึกษา ทำให้ลดปัญหาเหลื่อมล้ำระหว่างเพศลงมาก มหาวิทยาลัยสำหรับสตรีสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ก่อนไทยตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๓ ปี

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นต้นมา ก็เป็นที่ยอมรับว่าสตรีมีสิทธิทางสังคมเท่าเทียมบุรุษ โดยเฉพาะค่านการศึกษา รัศมีอนุบาลต้องใช้ครูสตรี และจำนวน ๓ ใน ๔ ของครูระดับประถมศึกษาเป็นสตรี นอกจากนี้ยังมีกลุ่มสตรีที่มุ่งฝึกหัดอาชีพพยาบาล วิศวกรรม และ แพทย์ เพื่อช่วยเหลือบริการคนเจ็บป่วยที่ยากจน^๒

ปัจจุบันสตรีอินเดียจำนวนมากมีส่วนสำคัญในสังคมและการบริหารประเทศ เช่น เป็นสมาชิกสภาแห่งชาติ สมาชิกสภานิติบัญญัติ ตลอดจนเป็นนายกรัฐมนตรี จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของสตรีอินเดีย อยู่ในระดับใกล้เคียงกับสตรีไทย ได้รับสิทธิทางการเมืองพร้อม ๆ กัน การศึกษาของอินเดียก้าวหน้าเร็วกว่าของไทย ทั้ง ๆ ที่สภาพสังคมดั้งเดิมของอินเดียเข้มงวดกวดขันกับ สตรีมากกว่าไทย สาเหตุประการหนึ่งอาจเนื่องมาจาก อังกฤษเข้ามามีส่วนช่วยให้พัฒนาเร็วขึ้น

จีน

กล่าวกันว่าหญิงจีนมีฐานะดีกว่าชายถึง ๔ ล้าน คือ ค่านการ เมือง ศาสนา ระบบครอบครัว และความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี หญิงไม่มีสิทธิใด ๆ เป็นต้นว่าไม่มีกรรมสิทธิในทรัพย์สิน มรดกของบิดาจะแบ่งให้เฉพาะบุตรชาย เด็กหญิงไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา อาจถูกขายให้ครอบครัวอื่นเพื่อไปรับใช้ เมื่อเป็นภรรยาก็ต้องทำงานหนักในบ้าน และมีหน้าที่ต้องให้กำเนิดบุตรชาย ถ้าไม่มีสามีต้องหาภรรยาใหม่ ส่วนแม่ง่ายถูกห้ามแต่งงานใหม่ การหย่าร้างถือเป็นเรื่องฉิบหาย การแต่งงานจึงทำให้หญิงกลายเป็นเสมือนทาส เพราะไม่ได้เกิดจากความรัก เป็นเพียงการซื้อขายและเพื่อต้องการบุตร การ

^๑ ibid, p. 959.

^๒ ibid. p. 955.

ปกครองภายในบ้าน ก็ต้องอยู่ภายใต้อำนาจสามีและแม่สามี ความสำเร็จของหญิงจีนยุค
นั้นคือ การไต่เป็นแม่สามีของหญิงอื่น

หญิงจีนสมัยก่อนจึงไม่มีอิสระในตัวเองเลย ดังคำพูดของมารคา เม่งจื้อ ตอนหนึ่ง

ว่า

เกิดมาเป็นลูกผู้หญิง ไม่ควรจะชักสินใจอะไรสำหรับตัวเอง
เพราะว่าเธอควรจะอยู่ในความปกครองดูแลของบุคคลต่าง ๆ
เมื่อยังเป็นเด็กก็ต้องมีความเคารพและอยู่ในโอวาทของ
ผู้ปกครอง เมื่อแต่งงานก็ต้องเชื่อคำแนะนำของสามี
เมื่อเป็นเมียก็ต้องเชื่อคำเตือนและอยู่ในความดูแลของ
บุตรชาย

ฐานะของหญิงจีนสมัยก่อนนั้น คำต๋อยจนกระทั่งถือกันว่า ถ้าบ้านใดมีบุตรสาว
มากตั้งแต่ ๕ คน ขึ้นไป แม่แต่ใจก็ไม่อยากปล้น เพราะถือว่ามีแต่ความชวย เวลา
แต่งงานบุตรสาวก็หมดเปลืองทั้งคนและเงิน ^๓ คือ เมื่อแต่งงานแล้ว ตามประเพณี
หญิงต้องไปอยู่บ้านฝ่ายชาย และต้องคอยปรนนิบัติรับใช้ทุกคนในบ้าน

เมื่อจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐ จีนประกาศใช้กฎหมายสมรส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ นับว่าเป็นการปฏิวัติฐานะของสตรีจีนอย่างแท้จริง สตรีมีฐานะและ
สิทธิเท่าเทียมกับบุรุษทุกประการ การแต่งงานเลิกระบบคลุมถุงชน ชายมีภรรยาได้คนเดียว
ให้สิทธิแก่หญิงฝ่ายเดียว ห้ามการเรียกเงินหรือของหมั้นเพราะการสมรส และการสมรสกระทำ
ได้เมื่อชายอายุ ๒๐ ปี หญิง ๑๘ ปี ปัจจุบันหญิงจีนนิยมแต่งงานราวอายุ ๒๔ - ๒๕ ปี
ชาย ๒๗ - ๒๘ ปี ^๔

^๑ จิระนันท์ พิตรปรีชา, โลกที่สี่ (กรุงเทพฯ : มงclairการพิมพ์, ๒๕๑๘) หน้า ๑๑๐

^๒ เพชร สุมิตร, ประวัติอารยธรรมจีน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖) หน้า ๒๕

^๓ เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), เรื่องเดิม, หน้า ๘๒

^๔ ทอง น้ำขาว, "การสมรส สิทธิของหญิงมีสามีในจีน" มหาราชภัฏ (๒๑ - ๒๘
เมษายน ๒๕๑๖) หน้า ๒๐

ฐานะและสิทธิของสามีภรรยาเมื่อสมรสแล้ว กฎหมายกำหนดว่า

๑. สามีภรรยาเป็นเพื่อนครองเรือนร่วมกัน มีฐานะเท่ากัน (มาตรา ๗)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้เลือกที่อยู่ และเป็นผู้อำนวยการในเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู ซึ่งนับว่ายังไม่เป็นการให้เกียรติหญิงเสมอด้วยชาย

๒. สามีภรรยา มีหน้าที่ผูกพัน ต้องรักเคารพ ช่วยเหลือและเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ครองเรือนด้วยความรักใคร่กลมเกลียวกัน ร่วมกันทำงานเลี้ยงดูบุตร และร่วมกันสร้างความมั่นคงแก่ครอบครัว และ สร้างสรรค์สังคมใหม่ (มาตรา ๘)

๓. สามีภรรมามีสิทธิในการเลือกประกอบอาชีพตามใจสมัครของตน และมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในงานหรือการเคลื่อนไหวของสังคม (มาตรา ๙)

ตามกฎหมายไทย ชายเป็นผู้เลือกอาชีพ ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างแก้ไขบทบัญญัตินี้ให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

๔. สามีภรรยา มีสิทธิเท่าเทียมกันในทรัพย์สินและการจัดการทรัพย์สิน (มาตรา ๑๐)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการจัดการทรัพย์สินวิริคเห์ ภรรยาต้องได้รับการยินยอมจากสามี ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการแก้ไขกฎหมายให้ชายหญิงมีสิทธิเท่ากัน

๕. สามีภรรยา มีสิทธิใช้นามสกุลของตน (มาตรา ๑๑) ประเพณีจีนมีมานานแล้วที่หญิงมีสิทธิใช้แซ่สกุลเดิมของตนก่อนประกาศใช้กฎหมายสมรสนี้

๖. สามีภรรยา มีสิทธิที่จะได้รับมรดกในทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่ง (มาตรา ๑๒)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๒๓๕ ก็ระบุว่า คู่สมรสมีสิทธิได้ส่วนแบ่งมรดกเสมือนหนึ่งเป็นทายาทชั้นบุตร

สตรีจีนมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจเท่า ๆ กับแรงงานชาย ดังหนังสือพิมพ์

"ประชาชน" ของจีน ฉบับวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๑๒ ลงข่าวว่า

สตรีไร้แรงงาน เป็นพลังของการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ ฉลอง
วันสตรีสากล ๘ มีนาคม สตรีเข้าร่วมขบวนการสร้างชาติ
บางคนเป็นผู้ดำเนินการพรรค บางคนเป็นผู้ผลิตฝีมือเยี่ยม
แต่ก็ยังมีสตรีในบางภูมิภาค ยังไม่ได้รับการปลดปล่อยอย่าง
แท้จริง ในชนบท ชาย หญิง ได้รับความจ้างไม่เท่ากัน
โรงงานบางแห่งไม่ยอมรับกรรมกรหญิง การแต่งงาน
ก็ยังเป็นไปตามคคิศักดิ์คินา

กรมแรงงานไม่กีดกันหญิงเข้าทำงาน ดังมีคำกล่าวว่า "สตรีสามารถค้าจุนฟ้าได้
ถึงครึ่งฟ้า" คือ มีความสามารถและจำนวนเท่า ๆ กับชาย อาชีพทุกอย่างไม่กีดกันสตรี
แม้งานหนัก เช่น เจาะเหล็กหรือก้านจักรกลก็มีคนงานหญิงถึงประมาณร้อยละ ๒๐ ได้รับ
เงินเดือนเท่าชาย แพทย์หญิงและชายมีจำนวนเท่า ๆ กัน หญิงทำงานระดับผู้นำเป็นอันมาก
เช่น รองอธิการบดี รัฐมนตรี และกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นต้น^๒

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติหญิงยังคงดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ดังกล่าวน้อยกว่า
ชายมาก แต่ก็นับว่าการปกครองระบอบสังคมนิยมมีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสิทธิสตรี
ในจีน และในทางตรงกันข้าม ความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัวตามประเพณีก็อาจ
ลดน้อยลง

เกาหลี

ตามรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี กำหนดว่า "ประชาชนทุกคนเท่าเทียมกันตาม
กฎหมาย ไม่มีความแตกต่างกันในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เพศ และศาสนาใด ๆ"

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐ - ๓๑

^๒ "บทบาทของสตรีระดับผู้นำและผู้ใช้แรงงานในสาธารณรัฐประชาชนจีน" สตรีสาร
(ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑๐ วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๔)

ในทางปฏิบัติยังมีช่องว่างอยู่มากระหว่างพระราชบัญญัติต่าง ๆ กับสภาพที่เป็นจริง โดยเฉพาะทางการเมือง สตรีส่วนใหญ่ยังขาดความสำนึกทางการเมือง เป็นต้นว่า การออกเสียงเลือกตั้ง สตรีมักจะเลือกบุคคลคนเดียวกับสามีของตน ในการเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๙๖ ไม่มีสตรีได้รับการเลือกตั้งเลย และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ สตรีได้รับการเลือกตั้ง เป็นผู้แทนราษฎร เพียงคนเดียว

การที่สตรีเกาหลียังคงค่อนข้างล่าช้าหลังทางการเมือง เนื่องจากประเพณีเดิมที่ยึดถือว่า เรื่องการเมืองไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิง เรื่องของผู้หญิงคือการเลี้ยงบุตรและภารกิจในบ้าน เช่นเดียวกับหญิงไทยสมัยก่อน

กฎหมายแรงงานและการรับราชการไม่แบ่งแยกระหว่างชายหญิง แต่โดยข้อเท็จจริงมักพิจารณาชายก่อนควยเหตุผลด้านความแข็งแรงทางร่างกาย อย่างไรก็ตามสตรีได้รับการคุ้มครองแรงงาน เช่น กฎหมายแรงงานมาตรา ๕๖ ห้ามสตรีหรือเด็กอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ทำงานระหว่าง ๒๐.๐๐ น. - ๐๘.๐๐ น. หรือทำงานในวันหยุด ระหว่างคนงานหญิงมีรอบเดือนหรือหลังคลอดห้ามทำงานในบ่อแร่^๒ เป็นต้น

งานสำหรับหญิงมีวงแคบมากกว่าชาย นายจ้างมักต้องการผู้ชายมากกว่า หรือมีเงื่อนไขมากมายที่หญิงทำไม่ได้ เช่น บางบริษัทมีสัญญาที่บีบบังคับผู้หญิง คือ ถ้าใครแต่งงานแล้วต้องลาออก

ดังนั้น ปัญหาการเหลื่อมล้ำเรื่องแรงงานของเกาหลีจึงคล้ายกับไทย คือ เท่าเทียมกันทางกฎหมาย แต่หญิงค้อยกว่าชายโดยพฤตินัย

ญี่ปุ่น

ในสมัยโบราณ ญี่ปุ่นได้รับเอาประเพณีการยกย่องสตรีเป็นจักรพรรดินีมาจากจีน เป็นครั้งคราว ประเพณีดังกล่าวสิ้นสุดลงในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อำนาจของสตรีเริ่ม

^๑ Kyung Sook Bae, Women and the Law in Korea (Seoul Korea: Korean League of Women Voters, 1973) pp. 46 - 50.

^๒ ibid. p. 45

เสื่อมลงทีละน้อย จนในที่สุดสตรีก็อยู่ในฐานะผู้รับใช้ของบุรุษเท่านั้น^๑

ฐานะสตรีในญี่ปุ่นถูกกดขี่อย่างมากคล้ายกับสตรีจีนสมัยก่อน ต้องอยู่กับเหยาเฝ้ากับเรือน มีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้สามีและบิดามารดา ประเพณีสอนให้สุภาพอ่อนน้อม สนใจการเย็บปักถักร้อย การจักดอกไม้ และการประพันธ์ โดยเฉพาะมีหญิงกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า "เกอิชา" ใ้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีให้มีอาชีพปรนนิบัติชาย หญิงเหล่านี้จะเชี่ยวชาญศิลปการร้องรำทำเพลง ตลอดจนการสนทนาที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้รับบริการ^๒

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม เด็กและผู้หญิงตามชนบทมักจะเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งนายจ้างนิยมจ้างผู้หญิง เพราะส่วนใหญ่หัวอ่อน วานอนสอนง่ายและคาจางแรงงานถูก

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นรับเอาวัฒนธรรมอเมริกันเข้ามามาก สตรีเริ่มออกทำงานนอกบ้าน เป็นกำลังสำคัญในคาบเศรษฐกิจ เนื่องจากระหว่างสงคราม ชายต้องออกรบหมด หญิงต้องรีบหาทางเศรษฐกิจแทน คั้งเท่านั้นมา ผู้หญิงก็มีไ้เป็นเพียงแม่บ้านหรือภรรยาที่เชื่อฟังสามีเพียงอย่าง เดียว เหมือนแต่ก่อน

รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นซึ่งบัญญัติรวมปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไว้ทั้งหมด ประกาศใช้ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ใ้ถือหลักความเท่าเทียมกันทั้งสองเพศ หญิงใ้รับประกันด้านสิทธิเสรีภาพ ตลอดจนมีโอกาสทางการศึกษา เช่นเดียวกับชาย ยกเลิกระบบเจ้าขุนมูลนายชนชั้นขุนนางและบรรดาศักดิ์ทั้งปวง เว้นแต่สถาบันจักรพรรดิและพระราชวงศ์เท่านั้นที่คงอยู่^๓

สตรีญี่ปุ่นมีบทบาททางเศรษฐกิจมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง จนกระทั่งถึงปัจจุบัน มีกฎหมายแรงงานคุ้มครองใ้หญิงและเด็กทำงานน้อยชั่วโมงกว่าชาย ในอัตราค่าจ้างเท่ากัน และใ้โอกาสคนงานรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิใ้

^๑ Edwin O. Reischauer, Japan: the Story of a Nation, (Tokyo

Japan: The Charles E. Tuttle Company, Inc., 1970) p. 22.

^๒ ibid. p. 103.

^๓ ibid. p. 227.

อังกฤษ

ในสมัยโบราณ สตรีอังกฤษมีฐานะต่ำกว่าชาย เช่นเดียวกับสตรีในนาซาคี เช่น ในยุคกลาง (ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐) สามีสืบทอดที่ดินกรรมสิทธิ์ได้ ไม่ว่าในระดับชนชั้นสูงหรือชนชั้นต่ำ บุตรสาวจะแต่งงานต้องให้บิดามารดาเลือกคู่ครองให้ ถ้าไม่เชื่อฟังอาจถูกเขียนตีหรือกักขัง โดยที่สังคมไม่รู้สึกรว่าเป็นเรื่องผิดปกติแต่เพียงอย่างเดียว การแต่งงานไม่ใช่เรื่องที่คุณสมรสจะเลือกได้เอง แต่ขึ้นอยู่กับความถองการหรือความเห็นชอบของครอบครัว โดยเฉพาะคนชั้นสูงที่ด้อยศักดิ์มาก คู่สมรสต้องอยู่ระคับเคี้ยวกัน โดยมีบิดามารดามักมีนัยหมายให้บุตรตั้งแต่เป็นเด็กทารก และอาจแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย ย่างเข้าสู่วัยรุ่น ถ้าบิดามารดาเห็นสมควร

ฐานะทางสังคม สตรีสมัยก่อนไม่มีบทบาทใด ๆ ถือว่าธุรกิจด้านการงานและเศรษฐกิจเป็นเรื่องของผู้ชาย ผู้หญิงควรสนใจแต่เรื่องในบ้าน ปรมณีย์คีสามี เลี้ยงบุตร ประพฤติตนเรียบร้อย ผูกพันมารยาทแบบผู้ดี มีคำกล่าวที่ว่า "งานของชายอยู่ในทุ่ง ทำไร่ไถนา แต่งานของหญิงอยู่ในครัว เผาเตาไฟ"^๑

แม้สิทธิในครอบครัว หญิงก็ถูกจำกัด หลังแต่งงานต้องยอมรับหน้าที่อันน่าเบื่อหน่าย โดยเฉพาะเรื่องรายได้ ภรรยาต้องเป็นฝ่ายขอจากสามี ทำให้อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่า

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ มีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคม เช่น การศึกษา และระบอบประชาธิปไตยแพร่หลาย ฐานะของสตรีก็เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าขึ้น มีโอกาสได้รับการศึกษา สถานะซึ่งเสมือนถูกทอดทิ้ง ก็กลับมีความสำคัญเคียงกับบุรุษ สิทธิทางกฎหมายได้รับการแก้ไข การปฏิบัติและทัศนคติที่มีต่อหญิงในสังคมเริ่มดีขึ้น แต่การเรียกร้องสิทธิทางการเมืองยังถูกยับยั้ง และถูกมองว่าเป็น

^๑ G.E. Treveryan, A Shortened History of England, (Aylesbury Bucks: Hazell Watson and Viney Ltd., 1971) p. 196.

^๒ R.H. Graveson and F.R. Crane, A Century of Family Law, (London: Sweet and Maxwell Ltd., 1957) p. 121.

สิ่งเหลวไหลน่าขัน

หญิงมีสามีโดยทั่วไปไม่มีสิทธิทำสัญญาใด ๆ ด้วยตนเอง ตามกฎของความเป็นเอกภาพทางการสมรส ซึ่งสามีเป็นผู้นำ แต่กฎหมายอังกฤษก็ให้สิทธิแก่หญิง ในกรณีที่ได้แยกสินเค็มและสินส่วนตัวออกมาจากสินบริภคณ์ หญิงสามารถจัดการกับสินส่วนตัว เช่น ใช้จ่ายหรือทำสัญญายกให้ใครก็ได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากสามี กฎหมายแต่งงาน พ.ศ. ๒๔๐๐ ให้หญิงมีสิทธิเรียกร้องมรดกหลังหย่าขาดจากสามีตามคำพิพากษาของศาล

แสดงว่าสตรีอังกฤษมีสิทธิตามกฎหมายครบครัน มานานก่อนสตรีไทย นับร้อยปี แม้จะไม่สมบูรณ์เท่าปัจจุบันก็ตาม

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๖๑) อังกฤษออกพระราชบัญญัติ "The Fourth Reform Bill" ให้หญิงมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ แต่ยังคงจำกัดโดยให้สิทธิเฉพาะผู้ที่มิอายุ ตั้งแต่ ๓๐ ปี ขึ้นไป ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๖ ก็ออก "The Fifth Reform Bill" ให้หญิงมีสิทธิเลือกตั้งได้เท่าเทียมชาย

นอกจากนี้ ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นต้นมา มีผลทำให้สตรีออกทำงานนอกบ้าน เพราะผู้ชายต้องออกรบ สตรีจึงมีบทบาททางเศรษฐกิจในโรงงานอุตสาหกรรม ระยะแรก ๆ ได้ค่าแรงต่ำกว่าชาย แต่ปัจจุบัน หญิงอังกฤษมีสิทธิได้รับค่าแรงงานเท่ากับชายทุกประการ แต่ขบวนการปลดแอกสตรีก็ยังคงเรียกร้องในด้านการมีโอกาสก้าวขึ้นเป็นผู้บริหารงานในตำแหน่งสำคัญ ๆ ซึ่งยังคงมีจำนวนน้อย

^๑ *ibid.* p. 121.

^๒ G.E. Treveryan, British History in the Nineteenth Century and After : 1782-1919, (London:Cox and Wymon Ltd., 1968) pp. 457-458

เยอรมัน

ปัจจุบันมีสตรีชาวเยอรมันประมาณ หนึ่งในสี่ ได้เรียนในระดับอุดมศึกษา การแก้ไขกฎหมายครอบครัว ก็จะสมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๕๑๔ นี้ พร้อม ๆ กับไทย และในรัฐสภา มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นสตรี ๓๐ คน จากทั้งหมด ๕๑๘ คน

การริเริ่มเรียกร้องสิทธิเสมอภาคมีมาตั้งแต่สมัยปฏิวัติฝรั่งเศส หญิงเริ่มเรียนระดับมัธยมปลายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๗ เข้าเรียนโคคุกแซงวิชาใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ก่อตั้งสหภาพแรงงานสตรีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ สตรีเริ่มเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๔๕๑ มีสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๐๐ ขอให้ออมล้าในสิทธิทางกฎหมายได้รับการปรับปรุงแก้ไขเกือบสมบูรณ์ ในเยอรมันตะวันตก ภรรยาที่มีสิทธิปกครองเลี้ยงบุตร เลี้ยงที่อยู่ว่าศัย และสิทธิในทรัพย์สินเสมอภาคกับสามี หากหย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม ภรรยาได้รับส่วนแบ่งสินสมรสครึ่งหนึ่ง

ตามกฎหมายหลักรฐาน (Basic Law) ระบุว่า ทุกคนเท่าเทียมกันในการจะได้อำนาจงานของรัฐตามทักษะความสามารถและความสันต์คในวิชาชีพ แต่ความเป็นจริงสตรีที่ได้ก้าวขึ้นถึงหน้าทำงานระดับสูงยังมีไม่มาก บทบัญญัติในกฎหมายระบุให้สิทธิสตรีที่ทัดเทียมบุรุษก็จริง แต่ประเด็นทางสังคมยังเป็นอุปสรรคต่อการก้าวหน้า สังคมเยอรมันส่วนใหญ่ยอมรับว่า สตรีที่ทำงานนอกบ้าน หารายได้ส่วนมากยังมีการศึกษาน้อย และไม่มีโอกาสฝึกฝนความชำนาญ บิคาราคาส่วนมากยังยึดถือความคิดว่า บุตรชายควรได้รับการฝึกอาชีพ ยิ่งกว่าบุตรหญิง และยังคิดว่าการให้หญิงเรียนมาก ๆ เป็นการสิ้นเปลือง นิตยสาร สเตอรั่นสำรวจความเห็นมารดาชาวเยอรมัน ๔๐,๐๐๐ คน สรุปความเห็นได้ว่า ต้องการให้บุตรหญิงแต่งงานมีบุตร เป็นแม่บ้าน กึ่งนั้น เด็กหญิงจึงมักเลิกเรียนเร็วกว่าชาย

ความคิดเห็นเช่นนี้ ยังคงมีอยู่คล้ายกันทุกสังคม สตรีมีความเคลื่อนไหวตื่นตัวต่อสิทธิทางการศึกษา สังคม และการเมือง เฉพาะตามเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น เนื่องจาก มีปัญหาทางเศรษฐกิจและการศึกษาเป็นอุปสรรคสำคัญ

^๑ สตรีสาร (ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๕ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔) หน้า ๖

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘

สหรัฐอเมริกา

ในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ฐานะสตรีอเมริกันขึ้นอยู่กับกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือตามกฎหมายอังกฤษ คือคอกว่าบุรุษ ค่อมามีอิสรภาพมากขึ้น เพราะมีการศึกษาสูงขึ้น แต่สตรีต้องทำงานหนัก เลี้ยงบุตร คุดูแลบ้าน และช่วยสามีทำงานอุตสาหกรรมภายในบ้าน เด็กสาวแต่งงานเร็ว ถ้าอายุเกิน ๒๕ ปี ยังไม่แต่งงานจะถูกมองว่าเป็นสาวแก่ พออายุถึง ๓๐ ปี ก็ถือว่าเป็นวิธูโบราณที่ไร้ราคา เมื่อแต่งงานแล้ว สตรีต้องทำเป็นอาชีพและรับผิดชอบในครอบครัว สำหรับหญิงม่าย อาจแต่งงานได้ใหม่ในไม่ช้า และการแต่งงานหลายครั้งถือเป็นเรื่องธรรมดา

ในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ นี้ กฎหมายในรัฐ นิวอิงแลนด์ และ เพนซิลวาเนีย ลงโทษสามีที่ทารุณภรรยา แต่ในรัฐคอนเนคติกัต ยังให้สามีมีอำนาจเต็มที่ในทรัพย์สินที่ภรรยาได้รับมรดกมาจากผู้อื่น แต่ต่อมากฎหมายนี้ไ้แก้ไขเป็นภรรยาต้องให้ความยินยอมเสียก่อนจึงจะจัดการได้ ใน พ.ศ. ๒๒๑๘ กฎหมายของรัฐเวอร์จิเนีย ยอมให้ภรรยาที่มีอำนาจเต็มในการจัดการทรัพย์สินที่ไ้จากมรดกของบิดา ในรัฐทางภาคกลางและภาคใต้ ส่วนใหญ่หญิงม่ายจะเป็นผู้จัดการทรัพย์สินสมบัติและครอบครัวด้วยตนเอง

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ สตรีมีการเปลี่ยนแปลงมาก ออกทำงานนอกบ้านได้ โดยไม่ต้องมีผู้ควบคุม มีโอกาสเรียนต่อในมหาวิทยาลัยชั้นสูง และมีความเสมอภาคในชีวิตส่วนตัวเท่า ๆ กับ ชาย แต่ข้อน่าสังเกตุก็คือ อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นเป็น ๑:๖ คู่ ซึ่งนับว่าสูงที่สุดในโลก แต่รัฐทางภาคตะวันออก ยังคงเข้มงวดไม่ยอมหย่าหากันง่าย ๆ

อย่างไรก็ตาม โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ฐานะของสตรีอเมริกัน ได้รับการยกย่องจากผู้ชายมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศมากกว่าชาติที่เจริญแล้วอื่น ๆ หญิงอเมริกันก็พอใจที่จะยื่นเคียงบ่าเคียงไหล่กับชายมากกว่าเป็นช่างเท้าหลัง ไม่ว่าด้านการศึกษา การรับผิดชอบต่อ

๑ สมร นิธิทัตต์ประภาส, คำบรรยายวิชาอารยธรรมอเมริกัน (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๒) หน้า ๓๕

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖ - ๓๗

สังคมหรือเศรษฐกิจ ทำธุรกิจการค้าด้วยตนเอง เป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติความมั่งคั่งของประเทศไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง มีอิสระเสรีเต็มที่ภายในและนอกร้าน ช่วยการปฏิรูปสังคม เช่น การเลิกทาส การสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ การประชุมเรียกร้องสิทธิสตรีครั้งสำคัญเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๑ ที่เมืองนิวยอร์ก กล่าวว่า มีโซชายเท่านั้นที่เกิดมาเท่าเทียมกันหมด ดังที่จารึกไว้ในคำประกาศอิสรภาพวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๙๕ ว่า "ชายทั้งหมดเกิดมาเท่าเทียมกัน" (all men are created equal) แต่เปลี่ยนเป็นทั้งชายและหญิงต่างก็เกิดมามีสิทธิเท่าเทียมกัน "ชายหญิงทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน" (all men and women are created equal) นับว่าอิสระและเสรีภาพที่สตรีอเมริกันได้รับ เป็นแบบฉบับของสตรีสมัยใหม่เกือบทั่วโลก

สำหรับสิทธิทางการเมือง สตรีอเมริกันได้ขากว่าสิทธิกันอื่น เนื่องจากรัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่แต่ละรัฐกำหนดเรื่องการออกเสียงเอาเอง จึงมีหลายรัฐไม่ยอมให้สตรีมีสิทธิ จนกระทั่งประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ สตรีเริ่มรวมกลุ่มเรียกร้องสิทธิทางการเมือง มีการตั้งสมาคมสตรีเพื่อพบปะกัน แล้วพยายามกระตุ้นให้สภาท้องถิ่นแก้ไขพระราชบัญญัติเลือกตั้ง แก่กลุ่มที่คัดค้านสิทธิสตรีก็มีจำนวนไม่น้อย เช่น นักธุรกิจอุตสาหกรรม ประเภทผลิตเหล้า บุหรี่ นักการเมืองที่ทุจริต ตลอดจนหญิงที่ปากจนและการศึกษาน้อยก็มิให้การสนับสนุน โดยเฉพาะรัฐทางภาคใต้มีการคัดค้านมาก เช่น เคียวกันกับไม่ยอมให้ปลดปล่อยทาสนิโกร

รัฐทางตะวันออก ให้สิทธิทางการเมืองแก่สตรีก่อนภาคอื่น เนื่องจากสตรีใช้แรงงานเคียงคู่มากกับบุรุษตลอดเวลา ผู้ชายยอมรับว่างานในท้องทุ่งหรือการสร้างบ้านเรือนก็ทำตามไม่อาจสำเร็จจริงได้โดยไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้หญิง รัฐไวโอมิงให้สิทธิหญิงออกเสียงเลือกตั้งทั่วไปได้ในครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๑๓ ต่อมารัฐโคโรราโด ให้สิทธิหญิงออกเสียงใน พ.ศ. ๒๔๓๕ และรัฐ โอกาโฮ ให้สิทธิใน พ.ศ. ๒๔๓๘ จากนั้นก็ค่อยให้สิทธิเพิ่มขึ้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕

พ.ศ. ๒๔๖๑ สภาผู้แทนราษฎรก็ผ่านพระราชบัญญัติแก้ไขรัฐธรรมนูญ ให้สิทธิสตรีออกเสียงเลือกตั้งได้ และสภาสูงยอมรับใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ปรากฏว่าการเลือกตั้งประธานาธิบดีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ หญิงมีสิทธิออกเสียงถึง ๒๖ ล้านคน และปัจจุบันหญิงอเมริกันได้ใช้สิทธิในการออกเสียงมากกว่าผู้ชาย

ค่านางใช้แรงงานและการประกอบอาชีพ หญิงยังคงมีสิทธิน้อยกว่าชาย เนื่องจากร้อยละ ๓๓ ของแรงงานทั้งหมดเป็นหญิง แต่ไม่ถึงร้อยละ ๑ ที่มีตำแหน่งเป็นผู้จัดการหรือผู้บริหาร ในงานเดียวกัน หญิงได้รับเงินเดือนเพียงร้อยละ ๕๐ ของผู้ชายได้รับ เมื่อเฉลี่ยอัตราเงินเดือนก่อนแล้ว หญิงได้รับเพียงร้อยละ ๔๔ ของ ชาย^๒

นอกจากนี้กิจการหลายอย่างยังไม่ยอมเชื่อถือสตรี เช่น ธนาคารไม่ยอมให้เครดิตกู้ยืมนอกจากได้รับการรับรองจากสามี หญิงจะซื้อบ้านผ่อนส่งเองไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดขบวนการปลดแอกสตรีขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๒ โดยมีเป้าหมายโจมตีบทบาทแม่บ้าน และปัญหาการใช้แรงงาน

แต่ยังมีสตรีอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่รู้สึกว่าตนเสียเปรียบและยอมรับสภาพการแวดล้อมแต่โดยดี จากการสำรวจประชามติใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ปรากฏว่ามีหญิงจำนวนร้อยละ ๔๔ ไม่เห็นด้วยกับขบวนการปลดแอกสตรี^๓ นอกจากนี้หญิงอเมริกันส่วนหนึ่งมักจะแสดงความไม่พอใจต่อหญิงด้วยกันเอง หรือไม่ยอมรับความสามารถของผู้หญิงด้วยกันมากกว่าที่ชายรู้สึก เช่น หญิงบางคนไม่ยอมมีนายจ้างเป็นหญิง เพราะถือว่าเสียศักดิ์ศรี แสดงว่าในจิตใจสำนึกยังยอมรับว่าชายเป็นผู้นำได้ดีกว่า

อย่างไรก็ตามสหรัฐอเมริกาสตรีเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ และเกือบร้อยละ ๓๐ ของครอบครัวชาวตะวันตก ให้ภรรยาเป็นผู้ควบคุมและจัดการเรื่องเงินทองของครอบครัว ตลอดเวลาที่ผ่านมา สตรีอเมริกันทุ่มเทเวลาและพลังมากมายในการส่งเสริมการ

Eleanor Flexner, "woman suffrage" The New Book of Knowledge (New York: Grolier Incorporated, 1970) pp. 211- 213

^๒ "วิเคราะห์การปลดแอกสตรีของอเมริกาและอังกฤษ" อักษรศาสตร์วิจารณ์ ฉบับสิทธิสตรี (ฉบับที่ ๔ ปีที่ ๒ มกราคม ๒๕๑๔) หน้า ๑๘ - ๒๐

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑

ปฏิรูปสังคม เริ่มตั้งแต่การเรียกร้องให้เลิกระบบทาสในอเมริกาจนถึงการมีกฎหมายคุ้มครองแรงงานเด็กและสตรี และโครงการส่งเสริมสุขภาพและสวัสดิการต่าง ๆ

เท่าที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างนั้น สรุปได้ว่า ในสมัยก่อน ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ถอยหลังไป ฐานะของสตรีในประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก ค่อยกว่าบุรุษทั้งในด้านสิทธิทางการเมืองและสังคม ตลอดจนโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางนิตินัย เนื่องจากชายเป็นผู้ปกครองด้วยการใช้อำนาจเด็ดขาด เป็นผู้ออกกฎหมายสิทธิของสตรี แต่หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว สิทธิของสตรีไทยและสตรีทั่วโลกมีมากขึ้นเป็นลำดับ ในบรรดาอารยประเทศทั่วโลกในปัจจุบัน สตรีก็มีสิทธิทัดเทียมกับบุรุษทุกประการ สำหรับประเทศไทยเอง สิทธิและฐานะของสตรีก็มากขึ้นเป็นลำดับมา จากการที่สตรีเป็นเพียงทรัพย์สินชิ้นหนึ่งของสามีมาเป็นคู่ชีวิตที่มีทั้งสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายเท่าเทียมกับสามี โดยเฉพาะตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน อย่างก็ตาม แนวความคิดเห็นและคำนึงในสังคม ในการยกย่องสตรีนั้น แม้จะดีขึ้นกว่าเดิมมาก แต่ก็ยังคงต้องอาศัยเวลาอีกสักเล็กน้อยในการแก้ไขอคติที่บุคคลทั่วไปมีต่อสตรีว่า มีความรู้ความสามารถไม่ทัดเทียมชาย ซึ่งบุคคลทั่วไปนี้ก็รวมทั้งหญิงเองด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย